

**Trossamfundens bidrag till
samhällets lokala krisberedskap**

Lärdomar ur en fallstudie av bussolyckan i Värnäs 2023

Enskilda Högskolan Stockholm

Ämne: Praktisk Teologi

Kandidatuppsats, 15 hp

Författare: Andrew R.G. Baldwin

Handledare: Cecilia Melder

Examinator: Christina Lloyd

Tack

Författaren tackar först och främst fallstudiens respondenter som så generöst ställde upp med sin tid och delade med sig sina minnen från, sina underlag av, och sina reflektioner kring trossamfundens bidrag till det lokala samhällets krishantering av bussolyckan i Värnäs, januari 2023. Författaren vill också rikta ett särskilt tack till handledaren Cecilia Melder, som har haft en avgörande stödjande roll inte minst vid uppsatsarbetets uppstart och genomförande. Hennes kompetens, insikter och uppmuntran, både ämnesmässigt och personligt, går inte att överskatta för att det till slut blev ett uppsatsarbete överhuvudtaget. Tack riktas även till Hanna och Karin för deras ovärderliga hjälp med varsin språkgranskning. Uppsatsens innehåll och eventuell kvalitet svarar dock författaren själv för helt och hållet.

Abstract

When a serious crisis arises, societal expectations on religious organisation are considerable, and good cooperation between religious organisations and municipal actors for well-functioning crisis management is considered significant. Yet little is known on the resource contribution of religious organisations to local municipal crisis management. Through a case study of a bus accident in Värnäs, Sweden, in January 2023, and based on interviews with a selection of personnel from the municipality and involved local religious churches, this Bachelor thesis aims to study how local Christian denominations support their local municipality in dealing with a local significant incident or crisis. This thesis uses so called S.W.O.T analysis of the interview material to identify points of learning from local crisis management cooperation with religious organisations, including the significance of relative resource distribution between religious organisations, and the perceived importance of personal relationships for well-functioning crisis management cooperation. Types of cooperative relations between the municipality and local churches could also be identified, as co-existing or co-operative. The theological fundament for religious organisations appears to be more important for them, but of varying significance for individual municipal crisis management leaders. More systematic studies of religious organisations' resource contributions in crisis management at the local level are needed, not least in the light of Sweden's recent NATO membership.

English Title: Contributions of Religious Denominations to Local Municipal Crisis Management: Learning from a Case Study of the Bus Accident in Värnäs 2023

Keywords: Local Crisis Management; Crisis Support; SWOT analysis; the Church of Sweden; Eumenia Church.

Nyckelord: Lokal krisberedskap; Krisstöd; SWOT-analys; Trossamfund; Svenska kyrkan; Equmeniakyrkan.

Innehållsförteckning

Tack	2
Abstract, Keywords/Nyckelord	3
Innehållsförteckning.....	5
Kapitel 1: Introduktion – om lokala kriser och trossamfund	7
1.1 Studiens syfte och forskningsfrågor	9
Kapitel 2: Trossamfunden i samhällets kris- & katastrofberedskap	11
2.1 Om kriser och katastrofer	11
2.2 När allvarliga händelser inträffar - om krissamverkan och samarbete	12
2.3 Trossamfundens bidrag vid samhälleliga kriser och katastrofer	13
2.4 Teologin bakom trossamfundens bidrag till krisberedskap och stöd	14
2.5 Svenska kyrkans säruppdrag vid kris	14
2.6 Axplock av röster om krisstöd och trossamfunden	15
Kapitel 3: Studiens metod	18
3.1 Metodologiska ansats.....	18
3.2 Fallstudie.....	18
3.2.1 Urvalet av fallstudien: Bussolycka i Värnäs, 1 jan 2023	18
3.3 Val av datainsamlingsmetod	19
3.3.1 Val av material för pilotstudiens bakgrundsbeskrivning	19
3.3.2 Val av intervjumetoder.....	20
3.3.3. Urvalet av respondenter.....	20
3.4 Val av analysmetod – SWOT.....	21
3.5 Bedömning av studiens trovärdighet.....	23
Kapitel 4: Fallbeskrivning: Bussolycka i Värnäs, nyårsdagen 2023	24
Kapitel 5: SWOT-analys av Bussolyckan i Värnäs 2023	27
5.1 Jämförelsen av trossamfundens resursmobilisering mot förväntat bidrag.....	27
5.2 STYRKOR i fallets krisstödssamarbete	28

5.3	SVAGHETER i fallets krisstödssamarbete	30
5.4	MÖJLIGHETER för fallets krissamarbete	32
5.5	HOT mot fallets krisstödssamarbete	34
Kapitel 6: Lärdomar från trossamfundens lokala krisstöd		38
6.1	Trossamfundens resursmobilisering	38
6.2	Krissamarbetsrelationer	39
6.3	Utvärdering och övning	41
6.4	Krisstödet teologi – spelar Jesus någon roll?	42
6.4	Några sammanfattande lärdomar från bussolyckan i Värnäs 2023	43
Kap 7: Avslutande reflektioner		44
Bilaga 1: Tabell - <i>Sammanfattning av olika typer av resurser som samhället förväntar sig från trossamfunden vid kris</i>		45
Bilaga 2: Frågeformulär.....		46
Bilaga 3: Tabell - <i>Jämförelse mellan Samhällets förväntningar på trossamfunden vid kris och katastrofer med de resurser som erbjöds vid fallstudien om Bussolyckan i Värnäs, 01-01-23</i>		47
Referenser		49

Kapitel 1: Introduktion – om lokala kriser och trossamfund

En kris uppstår när individers samlade erfarenhet ej mäktar möta det som hänt utan att det orsakar ”ett betydande lidande” som påverkar hela människan (Hedrenius & Johansson, 2013:24). Detta lidande kan vara emotionellt/mentalt, existentiellt och fysiskt, och relationellt, och drabbar inte bara individen utan även andra berörda (se Dyregrov & Dyregrov, 2008:74). Samhällets krisberedskap syftar därför dels till att dels minska risker för att kriser uppkommer, dels att ha god planering och förmåga att hantera kriser när de uppstår, samt dels att utvärdera hanteringen av kriser när de uppstått för att förbättra beredskapen inför framtida kriser (t ex. MSB 2018:3,5). Det svenska krisberedskapssystemet återfinns på tre nivåer, beroende på stigande grad av krisens allvar och påverkan – lokalt, regionalt, nationellt. Den lokala nivån t ex utgörs av den berörda kommunen som innehar det övergripande ansvaret för krisberedskapen inom dess geografiska område.

Vid behov av snabba insatser vid kris behövs samverkan mellan olika samhällsaktörer (Svenska kyrkan, 2007:7), som kan erbjuda ”kompetenser som komplettera med andra resurser i samhället”. (Rosén 2024:17). Här återfinns trossamfunden. Trossamfunden bildar del av civilförsvaret och vid krissituationer förväntas det att trossamfunden förväntas stödja samhället genom psykosocialt krisstöd, kommunikation med andra aktörer samt resurser som t ex lokaler (Rosén 2024:18). Inte minst anses trossamfunden kunna erbjuda människor “budskap, rum och form för att hantera och bearbeta sorg, död och förluster, och genom symboler och riter [...] uttrycka tröst och medmänsklig omsorg” (Socialstyrelsen, 2018:x). Dessutom anses trossamfunden kunna tillhandahålla sina olika krisberedskapsinsatser (närvaro, personal, lokaler, mm) över en längre tid än just vid det akuta. När en signifikant händelse sker är samhällets förväntningar på trossamfunden därmed stora.

God samverkan mellan samtliga berörda aktörer anses avgörande för väl genomförda krisberedskapsinsatser (t ex. MSB 2018:111-116), där en underliggande logik för krisstöd och beredskap - inte minst för god samverkan i det akuta läget - är att är upprättade handlingsplaner, planer för utbildning och övning, samt utvärdering (se Rosen 2024:26-30; Hedrenius & Johansson 2013:56; även MSB 2018).

Svenska kyrkan har som trossamfund en särställning gentemot andra trossamfund, tack vare sin historiska koppling till staten och sin relativa storlek, som öppen folkkyrka och med sin

rikstäckande närvaro. Därför åläggs Svenska kyrkan ”ett särskilt uppdrag vid kris” (Rosén 2024:18). Samverkan på de olika samhällsnivåerna och med olika berörda aktörer (se ovan) tillhör alltså Svenska kyrkans krisberedskap, inklusive samverkan med andra trossamfund samt med andra frivilliga resurser (Svenska Kyrkan, 2007:11-12; Rosen 2024:27, 28).

Petterson (2013:67ff) beskriver hur framförallt Svenska kyrkans roll vid kris- och katastrofsituationer framträtt under en period mellan åren 1986 (mordet på statsminister Olof Palme) och 2004 (Tsunami-katastrofen), och pekar dels på kyrkobyggnader som viktiga mötesplatser för krisstöd, och präster som symboliska representanter för det kollektiva, inte bara för individen utan även i relation till samhället som helhet. Inte minst genom tillhandahållandet av tolkningsmönster, utgör religion en resurs i det sekulära samhället vid kriser, vilket gör att kyrkan får en slags kurativ funktion i krissituationer på såväl individ- som samhällsnivå. Petterson (2013:73) menar alltså att kyrkan har blivit en slags offentlig resurs för samhällets krishantering. Trossamfundens eventuella bidrag har därigenom utkristalliserats och utvidgats till samtliga nivåer av krisberedskap. Trossamfundet förväntas bidra till samhällets krisberedskap och hantering med kunskaper och resurser, och en ”utvecklad förmågan att stödja människor i kris genom samtal och medmänsklighet” (www.myndighetensst.se/krisberedskap), så tillvida att Socialstyrelsen har utformat en lista av ”resurser” som trossamfundet förväntas bidra med (Socialstyrelsen, 2018:43; bilaga 1).

Det finns ett flertal exempel på studierapporter gällande större kriser/katastrofer av nationell och regionala vikt ur olika perspektiv och discipliner, exempelvis Nieminen Kristofersson (2002) avhandling om krisgrupper och spontant stöd vid insatser efter branden i Göteborg hösten 1998, CRISMARTs utvärdering av skogsbranden i Västmanland 2014 (Schyberg, 2014), och om frivilligresurser inom flyktingmottagandet under 2015 (Asp, 2016). Andra har tittat på psykologiskt och socialt stöd på kommunnivån vid tsunamin och en lokal trafikolycka (Michelsen et al, 2009), och det finns ett pågående forskningsprojekt kring organisatoriskt lärande inom det civila samhället under och mellan kriser (Wijkström et al, 2024). Dock, medan trossamfundens eventuella roll i samhällets krishantering har vidrörts i sådana studier, står deras faktiska bidrag till samhällets krishantering inte i centrum, utan studierna har haft fokus på antingen samhällets effektivitet eller själva organisationens beredskap i att bemöta de uppkomna kriserna. Kunskap om och förståelse för trossamfundens bidrag vid inte minst lokala kriser och katastrofer är därmed bristande.

Bristen på kunskap kring trossamfundens stöd till samhällets lokala krishantering, väcker frågor kring trossamfundens aktuella mobilisering av resurser. Vilka resurser togs i anspråk, av vem,

och hur? Hur upplevs själva krissamarbetet/samverkan mellan det lokala samhället och trossamfunden före, under och efter krisens akuta fas, och vilka faktorer anses av vikt för kvalitén på detta samarbete? Finns det särskilda styrkor och svagheter, möjligheter och hot som just lokalt krisberedskap står inför? Hur kommer dessa lärdomar samhällets krisberedskapsplanering till del? Överensstämmer de lokala trossamfundens genomförda krissamarbete vid lokala kriser och katastrofer med den roll som formulerats som dess samhälleliga uppdrag, m fl?

Den myndighet i Sverige som reglerar och övervakar samhällets stöd till trossamfunden, SST, har i uppdrag att bland annat ”verka för samordning av trossamfundens insatser i krisberedskap” - inte minst på lokal nivå. Därmed blir SST:s uppdrag ”att lyfta fram goda arbetsmodeller och intressant exempel”. (www.myndighetensst.se/krisberedskap) Därför är det av intresse att undersöka hur trossamfundens särskilda roller, bidrag och funktioner framstår under en specifik *lokal* kris, för att förbättra kunskap om trossamfundens faktiska bidrag och särart vid just lokalt krisstöd. Finns det exempel på generella problem som uppstår när olika aktörer, däribland trossamfunden, är inblandade i samhällets krisberedskap och stöd? Finns det särskilda kompetenser hos trossamfunden som utnyttjas som gör att krisstödet anses fungera väl, eller aspekter hos trossamfunden som riskerar försvåra? Finns det särskilda hinder och utmaningar som kan uppstå när trossamfunden ska hjälpa till? Denna studie syftar till att öka förståelsen för trossamfundens roll i att möta behoven som samhällets offentliga aktörer har vid lokalt verkande kriser.

1.1 Studiens syfte och frågeställningar

Denna studie syftar till att bidra till kunskap om lokalt krissamarbete mellan det lokala samhället och trossamfunden genom en fallstudie av ett ”intressant exempel” av en särskild lokal händelse där lokal krisberedskap har aktiverats. Genom att undersöka krissamarbetet mellan det lokala samhället och inblandade trossamfunden i ett sådant specifika fall, vill studien genom en s.k. SWOT-analys (se Kapitel 3) identifiera såväl vilka sär-resurser togs i anspråk från de inblandade trossamfunden, som vilka styrkor och svagheter uppstod i krissamarbetet mellan det lokala samhället och trossamfunden och vilka möjligheter och hot till krissamarbetet uppstod kring fallets särskilda händelse. Därigenom vill denna studie ytterst bidra med lärdomar som kan utveckla förståelsen för krissamarbete mellan det lokala samhället och de lokala trossamfunden vid lokalt verkande kriser.

Därmed blir studiens huvudforskningsfråga i fallstudiens specifika incident: *Vilka lärdomar kan dras från ett lokalt fall av kris- och katastrofsamarbetet med trossamfunden, gällande trossamfundens bidrag till samhällets krisberedskap?*

För att svara på studiens huvudforskningsfråga, ämnar studien identifiera i det valda fallet:

- *Vilka resurser mobiliserades av trossamfunden?*
- *Genom en s.k. SWOT-analys, vilka styrkor och svagheter, samt möjligheter och hot, uppstod i krissamarbetet mellan det lokala samhället och de lokala trossamfunden?*
- *Vilka former antog krissamarbetsrelationerna?*

Ytterligare en delfråga som studien ämnar belysa rör *huruvida det upplevda krissamarbetets teologiska grunder kan skönjas i trossamfundens bidrag.*

Kapitel 2: Trossamfunden i samhällets kris- & katastrofberedskap

2.1. Om kriser och katastrofer.

Svåra händelser, såsom naturkatastrofer, terroristdåd, pandemier, eller oavsiktliga händelser (som en allvarigare olycka) är exempel på kriser och katastrofer som drabbar samhället, särskilda grupper och individer (cf. Socialstyrelsen, 2018:14). De hotar människans välmående och tillvaron. Ordet 'kris' betyder avgörande vändpunkt (Rosén, 2024: 17). Såsom tidigare nämnt, uppstår en kris när individers samlade erfarenhet ej maktar med att möta det som hänt utan att det orsakar "ett betydande lidande" som påverkar hela människan (Hedrenius & Johansson, 2013:24). Detta lidande kan vara fysiskt, emotionellt, eller mentalt, existentiellt och relationellt, och drabbar inte bara individen utan även andra berörda (se Dyregrov & Dyregrov, 2008:74). Individers integritet och värdighet, samt tillit och tron på världen kan hotas av kriser (cf Hedrenius & Johansson, 2013:129), och även tillvarons förutsägbarhet för människor sätts ur spel (Johansson & Holmgren, 2020).

I situationer som de ovan nämnda, behöver tillvaron återupprättas för de drabbade både psykologiskt och socialt, men även praktiskt. Individens förmåga att hantera och ge mening åt en särskild allvarlig händelse är avgörande för förmågan till återhämtning och motståndskraft (Socialstyrelsen, 2018:15). Att stödja denna återhämtning är krisstödet kärna (Johansson & Holmgren, 2020), och har beskrivits innefatta fem principer; förstärka känslan av säkerhet, känslan av självtillit och tillit till samhällets förmåga att hantera krisen, känslan av samhörighet, känslan av lugn, samt känslan av hopp (Michel, 2018:166). Allt krisstöd syftar därmed till att stödja den drabbade så att den kan läka med egna resurser (Cullberg (2010:175).

Vid en allvarlig händelse (definierat som "en händelse som är så omfattande eller allvarlig att resurserna måste organiseras, ledas, och användas på särskilt sätt", Socialstyrelsen 2018:11), ställs stora krav på samhället. Huvudsakligen är det samhället som har det formella ansvaret, och därför måste det finnas en god beredskap för samhället att möta sådana allvarliga händelser (Socialstyrelsen 2018:12).

En underliggande logik för krisstöd och beredskap är upprättade handlingsplaner, planer för utbildning och övning, samt utvärdering - "Förberett krisstöd ger en stabilitet och trygghet när det behöver aktiveras" (Rosen, 2024:26-30; tillika Hedrenius & Johansson 2013:56; även MSB

2018). Exempel på scenarier som samhället behöver ha beredskap är bl.a. olycka/dödsfall som berör många (se Roséns 2024:19 lista).

När en allvarlig händelse har inträffat, brukar tiden därefter indelas i tre faser, som i sin tur ställer olika behov på krisstödet, nämligen en akut fas (vilket motsvarar upp till en vecka efter händelsen inträffat), en mellanfas (mellan 1- 4 veckor), samt en långtidsfas (mer än en månad efter händelsen). De olika fasernas behov har konsekvenser för planeringen/beredskapen och genomförande av krisstödet. (Socialstyrelsen, 2018:21ff) Tre principer styr beredskapen: Ansvarsprincipen innebär att den som under normala omständigheter har ansvar för att driva en viss verksamhet, gör detta även under kris; Närhetsprincipen innebär att den ansvarige som är närmast händelsen är den som ansvarar; och Likhetsprincipen innebär att så långt som möjligt bibehålls verksamhetens organisering under en kris som för under normala omständigheter. (E/E, 2022:5) En krisberedskapsplan utgörs av en operativ del – larmlista, kontaktlista, checklista – som används under en akut händelse, samt en beskrivande del som kort summerar organisation, verksamhet, och beredskap vid kris, samt en samverkansdel som skisserar samverkanskontakter med övriga offentliga aktörer (t.ex. POSOM-gruppen¹, sjukhusets krisstödsgrupp) och lokala civila aktörer inklusive trossamfundet.

2.2 När allvarliga händelser inträffar - om krissamverkan och samarbete

I det första kapitlet beskrevs att samhällets kris och katastrofberedskap och arbete sker på tre nivåer, nämligen den nationella nivån som berör regering, riksdag och centrala myndigheter, och syftar till att säkerställa att samhällelig verksamhet fortsätter att drivas i normal omfattning, inklusive, informationsspridning, samhälleliga infrastrukturen, hälsoläget och sjukvården, identifiering av risker för fler kriser eller konsekvens-utbredning, mm. Det initiala övergripande ansvaret för en kris eller katastrof ligger dock på den lokala nivån, m.a.o. i händerna på den berörda kommunen inom vilken geografiska gränser som krisen uppkommer. Därtill kommer en regional nivå, där aktörer återfinns såsom Länsstyrelserna och länken mellan lokal och nationell krisberedskapen.

Nödvändiga samhällsaktörer som inte sorteras under dessa tre nivåer inkluderar den statliga räddningstjänsten och polisväsendet. Dessutom finns olika näringslivsaktörer som ansvarar för

¹ POSOM är kommunens organisation som stöttar drabbade och anhöriga vid olyckor och katastrofer, och är en del av kommunernas beredskap i samband med kriser, olyckor och katastrofer. Förkortningen står för 'psykiskt och socialt omhändertagande'. I gruppen ingår förutom kommunens representanter även frivilliga resurser.

olika samhällsliga infrastrukturer såsom el, tele, handel med förnödenheter såsom näring och dryck, betalningssystemen samt transport. (MSB 2018:3ff) Det betonades också att vid uppkomsten av kriser och katastrofer krävs snabba insatser mellan olika samhällsaktörer samt olika frivilliga och andra civila aktörer, däribland de olika trossamfunden som kan bidra med viktiga resurser och expertis. (Svenska kyrkan, 2007:8-10).

2.3 Trossamfundens bidrag vid samhällsliga kriser och katastrofer

Trossamfunden är en del av det civila försvaret, vilket innebär att när kriser uppstår, förväntas det att trossamfunden bidrar till samhället med de särresurser som trossamfunden anses förfoga över, inte minst som motprestation för de ekonomiska resurser som samhället ger i form av stöd till trossamfunden (www.myndighetsst.se/krisberedskap). När en allvarlig händelse sker är samhällets förväntningar på trossamfunden höga.

Trossamfundens övergripande stöd till samhället rör dess psykosocialt krisstöd, kommunikation f.f.a. genom andra kanaler än de som står till samhällets offentliga bruk, samt till befolkningsgrupperna som annars inte nås av offentliga meddelanden, samt tillhandahållanden av resurser såsom lokaler och stödpersonal (Rosen 2024:18). Myndigheten för stöd till trossamfund anser att trossamfunden generellt är särskilt rustade att bidra till samhällets krisstöd vid allvarlig händelse med både kunskaper och resurser, framförallt en ”utvecklad förmåga att stödja människor i kris genom samtal och medmänsklighet” (www.myndighetsst.se/krisberedskap). Denna särkompetens handlar bland annat om en erfarenhet att samla människor i svåra stunder och en vana att möta människor i kris, erfarenhet att möta starka känslor, livstolkande miljöer och olika språk (nationella, verbala, kommunikativa, ordlösa), samt kunskap om olika religioners och kulturers tolkningsramar. Vidare anses trossamfunden kunna erbjuda inte bara lokaler för existentiella behov utan även riter, ceremonier och sammanhang för identifikation och gemenskap. Inte minst anses trossamfunden kunna erbjuda långsiktig stöd bortom den akuta fasen av en kris. (ibid.) På så sätt har trossamfunden erfarenhet av att trösta och hjälpa människor att bearbeta sorg, död och förlust, och på så sätt bidra med medmänsklig omsorg (Socialstyrelsen, 2018:x).

Socialstyrelsens (2018:43) och MSBs (www.myndighetsst.se/krisberedskap) respektive ”listor” över förväntade resurser som trossamfunden skall bistå samhället med vid allvarliga händelse, kan sammanföras och kategoriseras, i administrativa, organisatoriska/kommunikativa, fysiska, kompetensmässiga, sociala/medmänskliga, och rituella resurser. En

sammanfattning av de olika resurserna som trossamfunden förväntas bidra samhället med vid allvarliga händelser återfinns som Bilaga 1.

2.4 Teologin bakom Trossamfundens bidrag till krisberedskap och stöd

Det som kan antas skilja trossamfundens bidrag till samhällets krisberedskap från andra aktörer i civilförsvaret är dess teologiska grund för handling. De kristna trossamfundens bidrag till samhällets krisberedskap är detsamma som dess uppdrag till sina medlemmar, där kärleken till sin nästa är en av de mest grundläggande tronprinciperna. Liknelsen om den barmhärtige samariten (Luk 10:25-37, Bibel 2000) visar t.ex. vikten av att hjälpa människor i nöd, oavsett vilka de är. Matt 25:35-40 (Bibel 2000) lyfter fram principen att det kristna gör för sin nästa - att ta hand om de i nöd - gör de för Jesus, inklusive att besöka de sjuka; *'Sannerligen, vad ni har gjort för någon av dessa minsta som är mina bröder, det har ni gjort för mig'*. Även berättelsen från Jobs bok, informerar om hur de kristna (och därmed trossamfunden) skall stödja ens nästa i kris: *"Så satt de hos honom på marken i sju dagar och sju nätter. Ingen sade något till honom, ty de såg hur han led."* (JOB 2:11-13, Bibel 2000).

Jesus kallar också sina följare att vara "världens ljus" (Matt 5:14-16), vilket belyser kyrkans roll som hoppets bärare, inte minst under kriser. Rom 13:1-7 (Bibel 2000) betonar vikten att samarbeta med olika samhällsstrukturer och myndigheter, vilket stödjer principen om trossamfundens deltagande med sin närvaro och sina resurser (t.ex. lokaler, personal, symbolspråk, ritualer, mm). Jak 2:14-17 framhåller att tro utan handling är död. Genom att aktivt delta i samhällets krisberedskap kan kyrkan visa sin tro i handling, och kan t.o.m. inspirera andra aktörer i samhället att agera med medmänsklighet och solidaritet.

De kristna är alltså kallade att hjälpa människor i nöd. De teologiska argumenten för kristna trossamfundens engagemang i samhällets krisberedskap kretsar kring detta; kärleken till sin nästa, att vara bärare av hoppet till världen, att vara samhällsaktör och att vittna om tron genom handling. Genom att delta i krisberedskap lever de kristna trossamfunden upp till sin kallelse och bidrar till att stärka samhällets motståndskraft och sammanhållning i svåra tider.

2.5 Svenska kyrkans säruppdrag vid kris

"Bland trossamfunden anses Svenska kyrkan ha ett särskilt uppdrag vid kris, ... [då den är] en öppen folkkyrka med rikstäckning" (Rosen 2024:18). Med folkkyrka menas en samhällstillvänd kyrka med låga trösklar som är öppen och tillgänglig för alla inom sina respektive geografiska (inom riks-, stifts-, respektive pastorats/församlingsgränser) områden samt sina

utlandsförsamlingar. Som samfund med en rikstäckande organisation, innebär Svenska kyrkans fysiska lokala närvaro att det finns lokaler och personal tillgängliga nära till hands när krisen sker, varhelst den sker.

Svenska kyrkan har alltså som trossamfund primära uppgifter vid kris att erbjuda en ökad tillgång till riktad själavård och diakonala insatser, gudstjänster och andra riter (inkl. begravningsverksamheten) för att möta de ökade behov som uppstår vid en kris, oavsett om det sker inom Sverige eller till svenska medborgare utomlands. Det kan finnas behov av att det syns att kyrkan som del av samhället är särskilt närvarande vid kris. Dessutom, när en allvarlig händelse inträffar på lokalt plan, kan det vara önskvärt, som del av krisberedskapen att en samplanering finns som inkluderar andra församlingar och trossamfund, så att alla kan hjälpas åt. (Rosen 2024:28). Svenska kyrkans ansvar för krisstöd finns reglerad genom Svenska kyrkans kyrkoordning (t.ex. KO 2 kap 11§, 6 kap 5§, 7 kap 10§, 12 kap 2§), vilket innebär att Svenska kyrkan på lokal nivå, dvs på församlings- och pastoratsnivå - har ett lokalt ansvar för sin krisberedskap, menar Rosén (2024:18).

2.6 Apxlock av röster om krisstöd och trossamfunden

Som tidigare nämnts har Pettersson (2013) spårat Svenska kyrkans roll genom ett antal samhällskriser och katastrofer, från mordet på Olof Palme 1986 till Tsunamin 2004, och ser att trossamfunden inträder i samhällets centrum som en samlande aktör för hela samhällets hantering av kollektiv kris och sorg. Det är kyrkans religiösa funktion som särskilt efterfrågas, som förmedlare av tröst, hopp och tro” (Pettersson, 2013:67), framförallt som förmedlare av fysiska lokaler (kyrkorum och församlingshem) samt som experter på existentiell livstolkning under sorg och saknad. Trossamfunden fick en nationell kurativ funktion, menar Pettersson (2013:79). Från slutet på 80-talet, efter sina insatser i ett antal kriser av såväl nationell som lokal verkan, blev det allt mer normalt att involvera trossamfunden som aktör i samhällets krisberedskap, och de ses som en offentlig resurs för krishantering, så till vida att det ligger en förväntan på trossamfundens aktiva deltagande. (Pettersson, 2013:72ff)

Överläkaren i psykiatri, Per-Olof Michel är en förgrundsfigur för mycket av det moderna svenska psykologiska krisstödet, med fokus på trauma och stress (t.ex. Michel 2018). Med utgångspunkt i psykotraumatologi, fokuserar Michel på att möta de fysiska, kognitiva, emotionella och beteendemässiga effekter av kris, och definierar krisstöd som ”allt medmänskligt, praktiskt, psykologiskt och socialt stöd som olika samhällsinstanser, som kommunernas och regionernas krisstödsorganisationer ... förmedlar i samband med potentiellt

traumatiska händelser” (Michel, 2023:25). Michel riktar uppmärksamhet på de unika behoven som drabbar personer i kris (individer eller grupper), och noterar att grundprinciperna för samhällets krisstöd är ” att föra drabbade i säkerhet, lugna dem med uttalade behov, förstärka tillit till sig själv och till samhällets förmåga, underlätta socialt stöd samt förstärka känslan av hopp” (Michel, 2014:1). Trossamfundens roll inkluderas implicit i det som kallas socialt stöd, ”där drabbade kan förvänta sig att de är omgivna av andra som vill dem väl, som bistår och som finns till hands över tid om det behövs” (Michel, 2023:29). Trossamfundens resursmässiga mobilisering i övrigt är inte i Michels fokus.

Krisstödsinsatser vid tidigare bussolyckor har tagits upp av bl. a. Wahlström et al (2015) och Michélsen et al (2009), som utvärderade en bussolycka på Färingsö i Ekerö kommun, som drabbade ett 30-tal äldre, med en omkommen och flera skadade (varav några allvarligt). Wahlström et al (2015), studerar effekter av utbildning för socialjour och offentliga förvaltningar ur ett psykologiskt och socialt stöds perspektiv. Här, när det gäller trossamfundens bidrag, noterades endast att ”en präst mötte dem [skadade] vid hemkomsten” (Wahlström et al, 2015:17-18). Således berördes inte trossamfundens resursmobilisering till samhällets krisstöd i någon detalj. Michélsen et al (2009), studerade en annan bussolycka i Stockholm, där de drabbade – ett 40-tal, var hemmahörande i en grannkommun. Michélsen et al (2009:77) nämner att Svenska kyrkan fanns med i vissa aktörers egna utarbetade krisplaner, men att det inte hade samordnats i samhällets centrala krisplan. Fokus i utvärderingen låg då på de olika aktiverade offentliga krisaktörer såsom kommunens krisledningsgrupp, räddningstjänsten, polisen, sjukvården, mm. Här nämns bara i förbifarten trossamfundens (Svenska kyrkan) ansvar (tillsammans med socialtjänstens och aktuella skolans representanter) inom psykosociala frågor.

Wijkström et al (2024) inkluderar i sitt forskningsprojekt kring civilsamhällets mobilisering av resurser och lärande i kriser, bl.a. Svenska kyrkan som exempel på en organisation som aktivt deltar i samhällets krisstöd under katastrofer såsom COVID 19-pandemin och i samband med flyktingkrisen 2015. Här ses trossamfundet bland andra civilsamhällets aktörer bidra till samhället genom att mobilisera både materiella resurser (boende, mat, transport, mm), personal (frivilliga såväl som anställda), när ”den offentliga sektorns resurser, kompetenser, tempo eller sätt att arbeta inte räcker till” (Wijkström et al 2024:78). Trossamfundet som exempel på civilaktör, beskrivs som ”generellt... rustade för att snabbt hantera och mobilisera nya resurser, bland annat så kallade ”spontanfrivilliga”, vid särskilda samhällsstörningar ... [med] närhet och relativ underordning i förhållanden till det offentliga” (Wijkström et al, 2024:79). Dessa

organisationer, om än relativt små, ses som helt centrala för samhällets krisberedskap. Bland forskningsprojektets forskningsfrågor är hur resurser mobiliseras och riktas vid en kris, samt hur olika former av samverkan samhället – civilsamhället, uppstår.

Kapitel 3: Studiens metod

3.1 Metodologisk ansats

Teologen Christina Grenholm skriver att ”en viktig uppgift för teologin är att beskriva religionen som ett mänskligt fenomen ... att beskriva den kristna kyrkan, dess organisation och dess verksamhet... [inte minst att] uppmärksamma [kyrkans] samspel med det omgivande samhället” (Grenholm 2006: 165). Denna studies undersökande karaktär och ambition premierar beskrivningar av fall som underlättar identifiering av styrkor och svagheter, möjligheter och hot kopplat till lokala trossamfundens bidrag till lokalt samhällsligt krissamarbete. Därför tar denna studie en induktiv undersökningsansats med kvalitativt insamlad och analyserad data. (Johansson Lindfors, 1993)

3.2 Fallstudie

En studieform som underlättar beskrivningar och förståelsen av enskilda förekomster av fenomen är fallstudien. En fallstudie är en djup och detaljerad undersökning av ett specifikt fall inom en verklig kontext, som generellt kan fokusera på en individ, en grupp, en organisation, en händelse, ett beteende, eller trossystem. På så sätt kan en fallstudie omfamna allt från en observation vid någon enskild tidpunkt till många över tid, plats och inblandade. (Gerring, 2007:1, 19–20)

Fallstudier är särskilt ämnade att beskriva och förklara det som händer i specifika fall, och som metod bidrar de med ökad beskrivningsrikedom. Fallstudier är därmed användbara som metod för att öka förståelsen för det valda fenomenet/fallet, samtidigt som de ämnar bidra till förståelse för en bredare population av händelser; här trossamfundens bidrag till samhällets övergripande krisstöd. (Gerring, 2007:19–20)

3.2.1 Urvalet av fallstudien: Bussolycka i Värnäs, 1 jan 2023

Urval av fall i fallstudier görs vanligen utifrån dels representativitet, och dels huruvida den kan belysa de fenomen som är av intresse teoretiskt (Gerring 2007). Urvalet av fall kan också förekomma ur forskarens egen “in-depth” lokalkunskap (därigenom kunna erbjuda övervägda insikter baserade på en rik kunnande om händelsen och dess kontext), och/eller tillgång till undersökningsmaterial, inblandade personer, mm, och därmed de kvalitéer som präglar fenomen som skall studeras – s.k. *convenience*-urvalskriterier. (Johansson Lindfors, 1993)

Den fallstudie som valdes för denna studie, valdes ur sådana '*convenience*' kriterier. Författaren var dels som privatperson i närheten rent geografiskt vid tiden för olyckan, och hade privatkontakt med några ur den inblandade personalen. Dessutom har författaren vid tiden för denna studie, anställning i det berörda pastoratet, och har därmed tillgång till personal inom både det lokala svenskkyrkliga sammanhanget, och genom detta även tillgång till pastoratets nätverk ute i samhället. Ett sådant kontaktnät borgar därmed för ökad access. (cf. Johansson Lindfors, 1993)

Fallet som valdes - nämligen en bussolycka i Värnäs i norra Värmland, den 1:a januari 2023 - var särskilt intressant, då den ansågs vara en särskild allvarlig händelse som föranledde aktiveringen av kommunens krisberedskap (POSOM - gruppen). Olyckan ansågs allvarlig dels på grund av att den berörde många, och dels att de berörda var unga (jmf Rosen, 2024:19). Etiskt är fallet användbar för en fallstudie av denna art, då den hade begränsade konsekvenser för den akuta fysiska, mentala och existentiella hälsan för de inblandade, och därmed ett exemplariskt fall för att kunna studera hur beredskapen föll ut. Dels ligger fallet nära i tid, vilket gör de slutsatser som kan dras fortfarande relativt aktuella.

3.3 Val av datainsamlingsmetod - intervjuer

Det finns en bred variation av kvalitativa datainsamlingsmetoder där de tre huvudmetoderna är: direkt observation, intervjuer, samt dokumentanalys (Johansson Lindfors, 1993:120ff) Av dessa tre inriktningar, faller direkt observation bort då författaren inte var på plats vid själva olyckan eller där den lokala svenska kyrkans krisstöd ägde rum. Dokumentanalys tillåter i för sig tillgång till skriftliga beskrivningar, men dessa är oftast producerade för andra anledningar än den forskningsproblemet aktuella frågor, samt är vanligtvis väl redigerade och riktade mot andra ändamål (Johansson Lindfors, 1993:128). Given denna studies fokus på upplevelsen av krisberedskapen och krisstöd i detta fall, återstår intervjuer som rimligaste huvudsakliga datainsamlingsmetod.

3.3.1 Val av material för pilotstudiens bakgrundsbeskrivning

För en bakgrundsbeskrivning av bussolyckan i Värnäs, insamlades initialt samtliga tidningsartiklar om olyckan, framförallt från två lokala tidningar (Nya Wermlands tidning, NWT, samt Värmlands folkblad, VF). Detta breddades till att inkludera även berörda trossamfundens egna tidningar (inklusive Kyrkans tidning och Sändaren) Dessa artiklar gav främst upphov till namn på inblandade som kunde vara av intresse att intervjuas.

För en mer samlad beskrivning av olyckan efterlystes kommunens, landstingets, samt räddningstjänstens egna skriftliga beskrivningar och utvärderingar. Av dessa instanser blev det

främst landstingets utvärderingsrapport (Region Värmland, 2023, rapportserie nr 231286) som bidrog till bakgrundsbeskrivningen av fallet i nästa kapitel, tillsammans med Torsby kommuns Minnesanteckningar av POSOM-insatsen (diariernr KST 2023/15).

3.3.2 Val av intervjumetoder

Det finns olika typer av intervjumetoder tillgängliga, från traditionella intervjuer som följer en strikt formulerat intervjumall vars utformning är hårt styrd av forskaren, till öppna intervjuer som ämnar minska forskarstyrning och tillåter större utrymme för den intervjuades perspektiv. S.k. djupintervjuer är delvis styrda genom en uppsättning öppna frågor som ger delmöjlighet till systematik i datainsamlingen, utan att för den saken minska respondentens kommunikation av personliga upplevelser och erfarenheter. (e.g. Johansson Lindfors 1993:120, 121)

Denna studie fokuserar på upplevelser av de aktuella trossamfundens krisstöd och samarbete, med ambitionen att identifiera lärdomar från lokal krisberedskap och samverkan som kan bidra till den bredare samhällsliga krisberedskapen. Fallstudien nyttjar därför semi-strukturerade djupintervjuer för att samla in relevant data. Givet detta val, upprättades en uppsättning intervjufrågor som syftade till att uppmuntra öppna beskrivande responser (jmf. Johansson Lindfors 1993: 122-125) som kunde förmedla respondentens minne och upplevelser av sin del i det aktuella krissamarbetet. Viktigaste i designen av denna intervjumall var att behålla fokuset på just trossamfundens bidrag i krisstödet i det aktuella fallet. Denna uppsättning intervjufrågor (se Bilaga 1) användes genom samtliga intervjuer för att säkerställa en systematisk insamling av data över samtliga respondenter. Intervjuerna varade mellan 30-60 minuter, de var inspelade för att sedan skrivas ut från ljudfilerna.

3.3.3. Urvalet av respondenter

Urvalet av respondenter baserades på bedömningen av relativ nytta för varje ny respondent. Tidningsartiklarna samt landstingets utvärderingsrapport belyste framförallt tre kategorier av respondent, nämligen First responder/insatsledare vid olyckan, krisberedskapsledare, samt krisstödsledare på plats. Dessutom gav tidningsartiklarna samt landstingets utvärderingsrapport upphov till tre kategorier av insatsorganisationer, nämligen samhällsliga eller offentliga aktörer, Svenska kyrkan (tack vare sin närvaro som trossamfundens representant i sjukhusets krisberedskapsgrupp samt i POSOM), samt Equmeniakyrkan², eftersom samtliga drabbade var

² Kyrkan med namnet Equmenia kyrkan är en komplex organisation med olika namnbeteckningar berorende på vilken del av organisation en åsyftar. Till exempel, Equmeniakyrkan används för att beteckna kyrkan på

medlemmar i Equmenia vars regionala ungdomsorganisation hade ordnat resan. Samtliga intervjuer genomfördes under april 2024. Nedan återges urvalet.

Tabell 1: Respondenturvalet, Fallet Bussolyckan i Värnäs 01-01-23

	Offentliga aktörer	Svenska kyrkan	Andra trossamfund – Equmeniakyrkan
First responder/ Insatsledare vid olyckan	Räddningstjänsten Johan Westh	Övre Älvdals församling K.h. Anders Rådström	Krisledaren bl konfirmationsledarna, Jona Askelund, (numera brandman i Storgöteborgs brandkår)
Kommunal krisberedska ps- samordnare	POSOM-samordnare Christina Lech	Fryksände pastorat K.h. Johan Bonander	Regionens utsedda krisledare Per-Inge Lidén, pastor
På plats/lokalt	Sjukhuschef Britt-Louise Frykman	Sjukhuspräst Karin Jansson, komm.	Den lokala församlingen Curt Engström, pastor

3.4 Val av analysmetod - SWOT

Då studiens delsyfte är att identifiera lärdomar från trossamfundens lokala krisberedskap och stöd, framstår behovet av en analysmetod som kan identifiera styrkor och svagheter i krisberedskapen och krisstödet i det aktuella fallet. I utvärderingar av handlingar är det lätt att fokusera på bedömningen av vad som gjordes ”rätt” respektive ”fel”, vilket baseras på jämförelser av en i förväg antagen mall för hur saker och ting ska gå tillväga. Frågan om identifiering av lärdomar behöver en annan typ av analysmetod som skiftar fokus från att hitta ”rätt och fel” till att vaska fram aspekter som stödjer respektive försvagar krisarbetet. Därför nyttjades en s.k. SWOT-analys som metod för att kategorisera intervjumaterialet.

SWOT-analys är en metod som används för att utvärdera den relativa strategiska positionen av t.ex. organisationer, och används ofta i preliminära stadier av beslutsfattandeprocesser för att

nationell nivå, medan Equmenia är namnet på ungdomsorganisationen/erna. I denna uppsats används både Equmenia kyrkan och Equmenia som samlingsnamn/synonymer.

identifiera interna och externa faktorer som bedöms gynnsamma eller ogynnsamma för att uppsatta mål blir nådda. SWOT-analys är ett sätt att komma ifrån bedömningar av rätt och fel i agerande. SWOT-analys är alltså en analysmetod som ämnar belysa en organisations eller projekts relativa styrkor, svagheter, möjligheter och hot. Inte minst har den använts i krisberedskap och preventiv krismanagement. (Ansoff, 1980)

Namnet är en akronym för fyra komponenter i analysen, nämligen:

- *Strengths/Styrkor*: aspekter av en organisations krisstöd som ger den en särskild fördel över andra.
- *Weaknesses/Svagheter*: aspekter av en organisations krisstöd som upplevs vara en märkbar nackdel över andra.
- *Opportunities/Möjligheter*: aspekter av den omgivande kontexten som kunde nyttjas som fördel.
- *Threats/Hot*: aspekter av den omgivande kontexten som upplevs vara till nackdel.

Styrkor och svagheter brukar ses som interna aspekter av de inblandade organisationerna, medan möjligheter och hot rör kontextens externa miljö, sådant som var en hjälp eller ett hinder. Som interna aspekter tillhör exempelvis personalmässiga, fysiska, finansiella, systematiska, och erfarenhetsmässiga resurser. Som externa kontextuella aspekter inkluderas exempelvis den fysiska omgivningen, lagstiftningen, lokala eller nationella evenemang, trender, teknologisk utveckling, den nationella ekonomin och dess finansiering, demografin, mm. SWOT-analyser brukar landa i graden av överensstämmelse mellan de inblandades interna styrkor och den externa kontextens situation. Graden av överensstämmelse utgör sedan underlaget till förbättrade strategiska beslut och förberedelser; för denna studies syfte, lärdomar från lokal krisberedskap till förbättrad förståelse och kunskap. ([Ansoff, 1980:131–148](#))

Således, för varje enskild intervjuutskrift, identifieras och kategoriseras varje enskilt utlåtande som antingen styrka, svaghet, möjlighet eller hot. Därefter sammanställs alla identifierade styrkor från intervjuer inom samma kategori, likaså svagheter, möjligheter och hot. Detta för att bilda tre ”röster” från de inblandade aktörerna. Därefter sammanställdes alla styrkor respektive svagheter, möjligheter och hot för att bilda en sammanslagen röst över den lokala krisberedskapen och stödet i just detta fall. Utifrån dessa sammanslagna ”röster” dras slutsatser och lärdomar.

3.5 Bedömning av studiens trovärdighet

Bedömningen av den relativa kvaliteten av datainsamlingen, analysen och tolkningen i kvalitativa studier handlar om trovärdighet, intersubjektivitet samt studiens praktiska användbarhet och överförbarhet. Trovärdighet baseras på bedömningen att en tillräcklig mängd data har insamlats för att täcka så många kvalitéer som möjligt av den verklighet som studeras. Intersubjektivitet berör huruvida studiens resultat och tolkningar adekvat speglar studiens verklighet, såsom kan bedömas av den verklighetens representanter samt andra forskar-*peers*. En studies praktiska användbarhet och/eller överförbarhet åsyftar huruvida studiens resultat lätt kan införlivas i andra liknande kontexter. (Johansson Lindfors 1993:164-170)

Denna studiens trovärdighet ligger, dels i den höga graden av access som författaren har till de individer som intervjuades, dels i det systematiska urvalet av intervjurespondenter, det systematiska genomförandet av samtliga intervjuer inom samma tidsram, samt det systematiska genomförandet av analysen av intervjumaterialet. Studiens intersubjektivitet säkrades genom regelbundna 'informella' (för att inte styras alltför mycket) avstämningar med några av de tillgängliga respondenterna, samt med uppsatsens handledare som representant för peer-gruppforskare. Användbarheten alternativt överförbarheten av studiens resultat och lärdomar blir föremål för eventuella vidare studier.

Till nackdel för studiens trovärdighet föreligger eventuell forskarbias, då författaren är medlem i, är prästkandidat för, samt är anställd vid fallets ena trossamfund. Detta riskerar bidra till att minska studiens trovärdighet genom en alltför positiv tolkningsattityd gentemot det ena trossamfundets intervjumaterial. Medan denna risk erkänns, är dock författaren sedan tidigare en relativt erfaren akademisk forskare (om än inom en annan disciplin) samt en erfaren metodlärare på avancerad akademisk nivå, vilket kan antas motverka risken.

Kapitel 4: Fallbeskrivning - Bussolyckan i Värnäs, 2023

Följande beskrivning av bussolyckan som utgör underlaget för att studera lokal krissamarbete med trossamfunden, baseras främst på den beskrivning av förloppet som inkluderas i Region Värmlands utvärdering av olyckan (RS/231286: 4ff), samt ur POSOM gruppens offentliga minnesanteckningar upprättade av kommunens krissamordnare. Av vikt att notera är att medan olyckan sker inom Torsby kommuns geografiska gräns, så äger den fysiskt rum inom en församlingsgräns, Övre Älvdals församling, medan sjukhuset (med krisstödsgrupp som inkluderar sjukhuspräst) samt kommunadministrationen (inklusive POSOM) ligger inom ett annat pastorats geografiska område (Fryksände pastorat).

Nyårsdagen den 1/1–23 reser en grupp ungdomar samt ledare, som varit på ett nyårsläger i Dalarna anordnat av Equmenia i Göteborgsområdet, hemåt. Resenärerna, som totalt uppgår till ca 120st, är i konfirmationsålder med några få ungdomsledare som är några år äldre (13-18 år), är fördelade i tre bussar. Resegruppens övriga vuxna ledare är kvar vid lägret för att packa ihop. I en av de tre bussarna färdas chauffören och 39 ungdomar.

Strax före kl. 10.30 åker bussen på E45/E16 västerut från Malung i riktning mot Torsby. Vägen sluttar nedåt och svänger höger när bussen närmar sig korsningen till E45/E16 och RV62. Chauffören på en av de tre bussarna bromsar inför kurvan men upplever att bussen ej har fäste p.g.a. extrem halka. Bussen kanar mot motsatt sida av vägen och kör ner i diket. Majoriteten av ungdomarna i bussen använde säkerhetsbälte. Chauffören hinner varna när väggreppet släpper. Bussen välter på vänster sida, välter upp, hamnar på taket, faller tillbaka och stannar slutligen liggandes på vänster sida. Alla rutor på vänster sida utom förarens sidoruta går sönder.

Majoriteten av passagerarna kan själva ta sig ur bussen, eller med hjälp av medpassagerare. En passagerare är mer skadad och fick föras med ambulanshelikopter till ett annat sjukhus. Olyckan sker precis bredvid en restaurang och Värmlandsporten som är ett gammalt hotell. Initialt samlas de drabbade som tagit sig ur bussen på en parkeringsplats tillhörande dessa byggnader. De flesta drabbade går sedan in på restaurangen för att värma sig samt få varm dryck där.

Olyckan drar stor insats från samtliga blåljusverksamheter och knappt en halvtimme efter att olyckan sker, begär Räddningstjänstens insatsledare stöd från Torsby kommuns POSOM-grupp genom att kontakta säkerhetssamordnaren. Två från Öppenvårdsteamet från psykiatrin i Torsby råkar passera olycksplatsen strax efter olyckan och står till hjälp. En stödperson samt

två präster från Övre Älvdals församling och en präst från Ekshärad ansluter sig snabbt till olycksplatsen för att finnas tillgängliga för de ungdomar och ledare som varit med om olyckan, efter att ha kontaktats av kommunens tjänsteman i beredskap.

Gruppen som var med i olyckan tillhörde Equmenia och hade en egen stabil krisorganisation som snabbt aktiverades. Då inga inblandade hörde till Torsby kommun samt att gruppens egen organisation upplevdes stabil gjordes ingen övrig kommunikationsinsats till eventuellt berörda inom kommunen. I Torsby sammankallades sjukhusledningen av sjukhuschefen, medan säkerhetssamordnaren (POSOM) ringer in den lokala Svenska kyrkans kyrkoherde. Den hamnar dock i en parallell krissituation, varvid kontakten lämnas över till församlingens sjukhuspräst som ingår i sjukhusets krisstödsgrupp. Säkerhetssamordnare och insatsledare från räddningstjänsten har tät kontakt under insatsen. Trots att det är nyårsdagen är det inga svårigheter att få tag på stödpersoner från POSOM. De lindrigt skadade ungdomarna förs med ambulans till sjukhus.

Enligt de första uppgifterna är ingen allvarligt skadad, och endast åtta är lindrigt skadade, att de är ungdomar och att dessa förs till Torsby sjukhus. Vid 14-tiden lämnar alla övriga ungdomar och ledare olycksplatsen. De två bussarna som inte varit direkt inblandade i olyckan körde vidare mot Göteborg. Alla ungdomar från den olycksdrabbade bussen samlas på sjukhuset i Torsby där en lokal öppnas upp för dem. De flesta oskadda, men många med mindre blesstyrer.

När beskedet kom att alla 40 busspassagerare skulle komma in till sjukhuset aktiverar sjukhusprästen krisstödsgruppen. Två från psykiatrin kommer in med kort varsel, och till sjukhuset kom också kyrkoherden (som hade varit på plats vid olyckan) från grannförsamlingen där olyckan hade skett. Ytterligare två stödpersoner från POSOM-gruppen (en skolsköterska och en skolkurator) samt sjukhusets egen krisstödsgrupp möter alltså upp vid sjukhuset och finns tillgängliga för de ungdomar som önskar stöd. I stabsrummet samlas sjukhusledningen och krisstödsgruppen för en genomgång. Strax därpå kommer alla ungdomarna till sjukhuset, där det förberedda samlingsrummet upplevs för trångt, varvid matsalen öppnas. Chefen för allmottagningen antecknar allas namn (och håller sedan ordning på vilka som hämtades privat av föräldrar). Krisstödet på sjukhuset ordnar mat till alla inblandade. Gruppresans ledarteam kontaktas av Equmenias krisberedskapsföreträdare och en pastor från Karlstad och en lokal lekman ansluter.

Under eftermiddagen får de drabbade en läkarundersökning på akutmottagningen - skärsår, glassplitter i huden, ont i ryggen mm - vilket gör att det blir ett flöde av ungdomar fram och tillbaka till akuten med långa väntetider i väntrummet samt i undersökningsrum.

Alla tillhörigheter; till exempel skor, som hade flugit runt vid olyckan samt allt handbagage levereras med hjälp av polisen. Vissa av ungdomarna hämtas under eftermiddagen av sina vårdnadshavare, medan övriga hämtades av en buss från Göteborgstrakten. Ledarna som åkt i egna bilar bokades in på Selma Spa över natten av företrädare för Equmenia.

Det upplevs vara en svår händelse då det dels är många inblandade och dels att barn och ungdomar utan målsmän, är en särskilt utsatt grupp. Dock, eftersom det inte sker någon dödsfall och de flesta klarar sig utan svåra skador präglas krisarbetet av ett lugn i organisationerna. Den drabbade gruppen upplevs trygg med stabila ledare och en egen etablerad krisorganisation - de har listor med deltagare samt kontaktuppgifter till vårdnadshavare med mera. Alla ungdomar informerar själva sina anhöriga via intensiva mobil-kontakter och uppdateringar.

Avstämningar sker informellt och löpande, med två samlingar med sjukhusledningen under själva förloppet. När alla lämnat lokalen vid 18-tiden genomförs en kort After Action Review på sjukhusets initiativ. Vid 18.15 avslutas POSOM-aktiviteten.

Det lokala samhällets utvärdering av krishanteringen görs i mars 2023 inför länets Region Värmlands Trauma-grupp, då även räddningstjänstens personal, POSOM-gruppen, samt sjukhuset (inklusive krisstödsteamet, med sjukhusprästen) var representerade. En skriftlig utvärderingsrapport i landstingets regi produceras därtill.

Kapitel 5: SWOT-analys av Bussolyckan i Värnäs 2023

Kapitel 3.5 återgav metoddesignen för dataanalys att de nio intervjuerna (tre vardera från de tre ”aktörerna” i krishanteringens) analyserades var för sig genom en s.k. SWOT-analys, för att identifiera styrkor och svagheter hos aktörerna för krissamarbetet, samt möjligheter och hot i omgivningen som underlättade respektive hindrade krissamarbetet. Dessa sammanställdes inom de tre aktörstyper var för sig för att vaska fram en ”röst” var, alltså tre röster totalt – en samhällets röst, en Svenska kyrkans röst, och en Equmenias röst – med varsin sammanställd SWOT-analys. Sedan grupperades dessa tre röster inom de olika SWOT-elementen. Dessa sammanfattas här.

Kapitlet börjar dock med en jämförelse mellan falllets identifierade styrkor, svagheter, möjligheter och hot, och den lista av resursmobilisering som litteraturen anser är trossamfundens särskilda bidrag till samhällets krisberedskap, för att identifiera om lokal resursmobilisering från trossamfund vid krissamarbete skiljer något eller bidrar med andra resurser än de förväntade. Detta för att i nästa kapitel diskutera lärdomar från detta lokala fall när det gäller resursmobilisering samt övrig krisberedskap.

5.1 Jämförelsen av trossamfundens resursmobilisering mot förväntat bidrag

Ett implicit syfte med denna studie är att se om det finns skillnader mellan de resurser och bidrag som Trossamfundet mobiliserar i lokala krissamarbete och de förväntningar på Trossamfundet som samhället ger uttryck för i sina skrifter om Krisberedskap. För detta avsnitt sammanställs en lista på förväntningar (se kapitel 2/Bilaga 1) från Socialstyrelsen (2018) samt MSB. Mot den listan jämförs denna studies samtliga intervjudata, inklusive SWOT-analysen, för att notera om en viss förväntad resurs erbjöds och utnyttjades eller inte, samt om det förekom andra resurser eller bidrag från Trossamfundet som erbjöds som inte finns formulerat och inte förekommer i de listor av förväntade bidrag i krisberedskap som samhället formulerat.

Tabellen presenterar en jämförelselista mellan samhällets förväntningar på trossamfundet vid en kris, och Svenska kyrkans respektive Equmenias mobiliserade resurser. Om resursen togs tillvara under krishanteringens, betecknas det med ett “X”. Asterixen * betecknar att resursen utnyttjas på annan geografisk plats, huvudsakligen i Göteborgsregionen.

5.2 STYRKOR i fallets krisstödssamarbete

För *samhällets* krissamarbete var styrkorna i Svenska kyrkans roll tydligt fokuserat kring tre aspekter; Svenska kyrkans krisberedskapsstruktur och närvaro, dess mobiliserade resurser, samt betydelsen av personliga relationer och egenskaper. Vad gäller samhällets egen krisberedskap vid olycka var alla krisberedskapsstrukturer ”*på plats*” dvs att POSOM-gruppen var inarbetad och aktiverad, samt sjukhuset och sjukhusets krisstödsteam. Krisberedskapens uppdrag var tydligt formulerat, kommunikationsgången fungerade snabbt d.v.s. att sjukhuset mediakontakt blev upprättad, att det var många av räddningstjänstens resurser som responderade (exempelvis 5 stationer, och ca 10 ambulanser), att det fanns alternativa lokaler förberedda, att sjukhuset hade fysiska rum, mm. Att krishanteringens löpning på så bra blev ett bra övningstillfälle för krissamarbetet – ”*Vi lärde oss också att det fungerar*”.

I det aktuella fallet beskrivs Svenska kyrkans krisberedskapsstruktur av kommunen vara snabbt på plats, både vid olycksplatsen och senare vid sjukhuset, och dess krisstöd var välfungerande. Svenska kyrkans krisstödsroll, i detta fall framförallt via dess deltagande i det lokala sjukhusets krisstödsteam beskrivs i generella termer, nämligen att förmedla trygghet, lugn och tröst, att erbjuda samtal till utsatta, att lyssna och att vara närvarande: kyrkan ”*är bra på det oförutsedda i livet*”, ”*har struktur på den som krisar*”, ”*står för det mänskliga*”. Ytterligare en generell iakttagelse är att Svenska kyrkans personal är ”*professionella och inte lekmän*”.

För kommunen var en styrka i Svenska kyrkans resursmobilisering att de hade anställda att fördela, att anställda är ”*tillgängliga, lätt att få telefonkontakt med, och kommer på kort tid*”. Men än viktigare än uppdraget i kyrkan är personen, att den är ”*den lugna personen*”, snarare än att den är just ”*prästen*”. En till egenskap i Svenska kyrkans krisberedskapsstruktur för krissamarbete mellan kommunen och trossamfunden är att de personresurser som mobiliserades är ”*igenkända och synliga på orten*” – här menar kommunen att det är en fördel att vara en liten bygd för den aspekten av krissamarbete – genom att Svenska kyrkans mobiliserade personresurser är kända i andra sammanhang än just vid allvarigare händelser (t.ex. genom andra privata kyrkliga handlingar, samt vid andra individbaserade kriser på sjukhusets övriga avdelningar. Detta menar kommunen borgar för effektivt krishanteringssamarbete. När det gäller Svenska kyrkans krisstöd beskrevs det att ”*inga onödiga resurser*” mobiliserades och att den kunde ”*få folk därifrån, med personal på önskvärd plats*”. Krissamarbetet mellan det lokala samhällets behov och den lokala Svenska kyrkan ”*funkade bra*”, menade de offentliga respondenterna. När det gäller krissamarbetet med Equmenia påtalades det att den dit-kallade pastorn som utförde krisstöd inte kallades dit som del av samhällets krishantering, utan av

Equmenia själv, även om *”det han gjorde var bra i och för sig...ordnade buss hem för alla...ordnade ett lokalt hotell för ledarna för krishanteringsbearbetning”*.

För *Svenska kyrkans* del, beskrivs samhällets krisberedskapsstruktur som *”tydlig”*, med kontaktlistor, ledningsstruktur, rollfördelningar, att alla de offentliga krisaktörerna var tillgängliga och snabba på plats vid olycksplatsen och vid sjukhuset, och att samhället utförde tydliga utvärderingar. Detta ansågs som en styrka i det aktuella fallets krishantering. Vad gäller sjukhusets del i krishanteringen, ansåg Svenska kyrkan att det också var tydlig struktur och skillnad mellan *”sjukvården som gav det medicinska och krisstödsteamet som gav det psykiska”*. Avstämningar, en noggrann utvärdering och sjukhusets fysiska flexibilitet att ordna och organisera lokaler för de drabbade att samlas i, mat, samt organisera en extra akutavdelning, ansågs också som styrkor i fallets krishantering. Vad gäller sin egen del i krissamarbetet mellan samhället och Svenska kyrkan är församlingen aktiv i den formella krisberedskapen (POSOM-gruppen). Det påpekades en viktig skillnad mellan Svenska kyrkan som församling på orten, och Sjukhuskyrkan – Svenska kyrkans personresurser på olycksplatsen är en del av dess krisberedskap, medan kyrkans krisstödspersonal på sjukhuset representerar sjukhuskyrkan som i sin tur ingår i sjukhusets krisstödsteam. Krisstödsrollen som kyrkans representant beskrivs i generella termer, att *”erbjuda stöd och samtal till utsatta”*, att vara *”lagspelare”* och *”avslastningsresurs”* till sjukhusets övriga personal, samt att *”vara kvar över tid”*. Svenska kyrkan beskriver också sina personresursers egenskaper att vara av vikt för krissamarbetet, nämligen en *”beredvillighet att ställa upp även när de är lediga”* (olyckan skedde ju på Nyårsdagen), genom att vara tillgänglig genom en slags lokal informell krisjour mellan pastoratets präster och diakoner, att personresurserna är kända och har bra relationer på orten, samt kompetens vid kris. Kyrkan åtnjuter också en beprövad tillit sedan tidigare bland övriga samhällets krisaktörer som *”vet vår kompetens för de har sett oss jobba med familjekriser på IVA och akuten”*. Vidare påtalades att Svenska kyrkans tillgång till personella resurser gjorde att delegering kunde ske vid den uppkomna parallellkrisen, samt att personalen bor utspridd geografiskt över kommunen, vilket ökar tillgängligheten vid krissamarbete vid uppkomna allvarliga händelser. Allt detta kopplat till personresurserna som mobiliserades i det aktuella fallet var, menar Svenska kyrkan, styrkor för det välfungerande krissamarbetet. Dessutom nämns de bra kontakter mellan församlingar och pastorat i angränsande församlingar - dvs Över Älvdals och Ekshärads församlingar. Kragen ansågs vara en viktig styrka för krissamarbete – *”Kragen ger förtroendekapital”*.

För *Equmenia* var en primär styrka i krissamarbetet att det var tydligt att ”*samhällets krisberedskapsaktörer var på plats som de skulle*” och syftade på POSOM, sjukhusledning, Räddningstjänsten, Polisen, Psykolog, och Svenska kyrkan, samt att ”*de som bestämde var på plats*” med ”*känslan av att det fanns flera resurser om de hade behövts*”. Samhällets formella krisberedskapsroll, att ge sjukvård, gjordes ”*noggrant*”, i.o.m. att samhällets krisberedskap erbjöd både psykiskt stöd åt ungdomarna och åt ungdomsledarnas potentiella chock, gav logistiska lösningar i det akuta, inklusive hur de 3 bussarna hanterades, och höll avstämningsmöten då även pastorn närvarade. Samhällets krisberedskapsegenskaper till just den här krisen med många ungdomar, erbjöd trygghet i att de var ”*vuxna, utbildade, nån att skicka vidare till, medföljare ... klockrent utifrån vad eller hur samhället ska göra*”. Samhällets långsiktiga krisstöd uppstod då Göteborgs kommun kontaktade Equmeniakyrkan, men eftersom de inblandade resenärerna var ”*del av en kyrka som är van att hantera kriser och kunna ha samtal*”, avböjdes denna hjälp. Sjukhusets krisberedskap påtalades vara en styrka för krissamarbetet så till vida att de hade en organisatorisk, fysisk och psykiskt ”*flexibilitet i att gå ifrån gängse regler om skadade och oskadade, att de drabbade fick vara tillsammans på en plats och inte uppdelade mellan skadade och icke-skadade, att de fick både mat och dryck*”, vilket ”*gav tryggheten att det fanns personer där som var där för oss liksom*”. Dessutom var det en styrka att det lokala samhällets krisberedskap gav löpande information kring skadeläget från läkare och insatsledaren för räddningstjänsten som informerade om buss-läget, samt upprättade egna listor. Även Equmenia identifierade kragen som en styrka i sammanhanget, att ”*kragen ger trygghet, tillit. Det spelar ingen roll om man är Svenska kyrkan eller Equmenia, det är precis lika bra*”. Den av Equmeniakyrkan dit-kallade pastorn betonade också att han gavs ”*ett tydligt mandat*” från Equmeniakyrkans ledning ”*att ge sig in i sjukhuset och ta hand om [framförallt] ungdomsledarna*”.

5.3 SVAGHETER i fallets krisstödssamverkan

För *samhällets* del fanns det få svagheter i sin del av krishanteringen när det gäller samarbete med trossamfunden. Vad gäller samhällets egen krishantering vid olycksplatsen upplevdes det vara svårt att ha kontroll över allt som skulle hända, i och med att insatsledarens fokus var splittrade mellan att ta hand om de skadade och att bli upptagen av live-media streaming/intervju, vilket gjorde att det var svårt att ha koll på andra inblandade ungdomar eller vilka krisberedskaps - individer från trossamfunden som var där och hjälpte. Ytterligare en svaghet i den egna krishanteringen var att det fanns en ”*brist på utsedd ledare för krisstödsteamet*”, som förstärkte intrycket att det var ”*för många på plats*” [vid tidigare

allvarliga händelser har antalet drabbade varit mindre, varför ledningsfunktionen uppstått allteftersom behov uppkom]. Inga svagheter i krissamarbetet mellan det lokala samhället och Svenska kyrkan kunde identifieras; ”*jag har inte kommit på någonting, faktiskt*”. Krissamarbetet med Equemenia upplevdes dock som parallellt krisstöd; den dit-kallade pastorn ”*tog över rubbet. Han dominerade ganska hårt, i all välmening. Presenterade sig aldrig, vem han är eller vem som skickat dit han*”. Detta förstärkte upplevelsen att krisstödsarbetet blev överbefolkat och svårt att hålla koll på.

Svenska kyrkan pekade också på vissa svagheter kring krisstödsledarskapet i sjukhuset, samt att det var svårt att samordna, informera och fördela krisstödsuppgifter; vid olycksplatsen ”*fanns ingen att fördela krisstödsuppgifter på plats*”, och vid sjukhuset var det ingen som välkomnade och ledde; ”*det var upp till den som kom att själv ta reda på...Jag eller någon av dem som kom först skulle ha tagit på oss en tydligare roll*”; att ”*varje gång säger 'jag går ner till akuten' det sa jag kanske till fem personer...Vi ska ha en som står still och vet*”. Även informationsspridning om omfånget på olyckan - och därmed hur många som skulle tas hand om - var otidligt från början till Svenska kyrkan, då från början var det tal om endast åtta stycken skadade, medan ett 40-tal till slut kom till sjukhuset och som skulle omhändertas. Detta ”*har betydelse för hur mycket insatser mobiliseras som inte stämde om antalet som ska tas hand om*”. Vidare ansåg Svenska kyrkan att beslutet att ta in alla ungdomar, oskadade såväl som skadade, från den olycksdrabbade bussen till sjukhuset, var ett ovanligt beslut, även om det visade prov på flexibilitet, då det visade sig vara svårt att skydda sjukhusets patientintegritet. Dessutom, även om det var ”*bra för ungdomsgruppen, blev det svårt med omfång, och svårt med gruppens eget krisstöd*”. Svenska kyrkan ser också att det fanns risker med alla de mänskliga resurserna från trossamfunden – Svenska kyrkan hade totalt 5st vid olycksplatsen, samt 2-3 på sjukhuset, medan Equemenia hade 2st inne i sjukhuset, som inte ingick i sjukhusets krisstödssteam. Det blev ”*för få uppgifter till så många människor*”. Eftersom endast verbal utvärdering av Svenska kyrkans insats skedde internt i Övre Älvdals församling, samt internt i Fryksände pastorat (som del av den ordinarie verbala vecko-avstämningen), att det inte upprättades någon systematiskt skriftlig utvärdering av krisstödsinsatsen kan antas vara en svaghet i krissamarbetet, för att det inte fanns något underlag som kunde ha kommit den bredare samhällets krisberedskapsinstanser till del.

För **Equemenias** del påtalades också bristen på tydligt krisstödsledarskap ute på golvet vid sjukhuset, då det var ”*receptionisten som släppte in*” den av Equemenia dit-kallade pastorn. Beslutet att skicka de två andra bussarna med ca 80 ungdomar mot sina hemförsamlingar med

krisstödsinsatser som väntade, ifrågasattes också, då själva hemresan blev utan krisstöd vad gäller att informera och hantera eventuellt chocktillstånd. Att det inte finns någon upprättad kontakt mellan kommunens POSOM-grupp samt sjukhuskyrkan och Equmeniakyrkan, inte heller någon krisberedskapskontakt mellan de lokala trossamfundet (inklusive Svenska kyrkan), ansågs det vara en svaghet för krisberedskapssamarbete.

5.4 MÖJLIGHETER för fallets krisstödssamverkan

Olyckans ”tillfälligheter” blev avgörande för att olyckan i sig inte blev en större kris än den blev. Olyckans natur var ”unik”. En svår bussolycka där ingen skadas allvarligt. ”Omgärdad av skyddsänglar”. Samtliga tre aktörer (det lokala *samhället*, *Svenska kyrkan* och *Equmenia*) påtalade resegruppens egen krisberedskap och säkerhetstänk, som var ”välorganiserad, de hade stenkoll, med listor”, med säkerhetsbälten på, gruppsamhörighet som var ”omhändertagande, öppen, dynamisk, lätt, och ungdomarna var lugna och trygga i sig själva”, och ledarnas ledaregenskaper styrkte ett internt förtroende för varandra och minskade oron. Dessutom påtalades olycksplatsens egenskaper som tursam för att krisstödssamarbetet kunde begränsas, inte bara att det inte blev så många skadade, utan att vid olycksplatsen fanns det en restaurang där alla kunde samlas. Dessutom var inte sjukhuset tungt belagt (vilket kunde ha varit situationen, då det var högsäsong för skidåkning över storhelgerna), vilket bidrog till möjligheten att vara flexibel vad gäller att samla och att upprätta en extra akutavdelning. Vidare, att en buss var tillgänglig för att kunna transportera oskadade ungdomar till sjukhuset, mm.

En viktig möjlighet i krishanteringen och krissamarbete för *samhällets* del var känslan av att krisberedskapen var inövat, vilket gav en känsla av övergripande kontroll. Samhället ansåg att de lokala trossamfundens del i krisberedskapen höll de generella medmänskliga inslag och de särkompetenser som kan förväntas; att ”*ena, lugna, och trösta folk... med en kompetens att hantera händelser, kriser, sorg*”. Dessutom erbjuder trossamfundet möjlighet till långsiktigt krisstöd som dock inte behövdes i just detta fall, då resegruppen inte var från Torsby kommun. När det gäller krissamarbete med Svenska kyrkan, anser samhället att det lokala Svenska kyrkans aktiva roll i POSOM-gruppen innebar att de var ”*en känd aktör i kris*”, vilket var en möjlighet för bra vanor i krissamarbete. När det gäller Equmenias krissamarbete i fallet, resonerade det lokala samhället att den dit-kallade pastorn stärkte möjligheterna till bra krisstöd så till vida att han bodde i närheten och var känd i ungdomarnas kretsar. När det gäller andra sociala möjligheter för bra krissamarbete, betonar samhället att personliga relationer har stor betydelse, både ”*det spelar roll vem det är, men om de byts ut så kommer även de nya in på samma sätt*”. Vidare att bygdens karaktär som landsort spelar roll när det gäller möjligheter till

flexibilitet och anpassningsbarhet, likaså dess kulturella värmländska ansats att *”Dä orner så”* (*”Det ordnar sig”*), vilket stärker möjligheter till bra krishantering då de olika aktörerna ser till att *”dä orner så”*. En viktig möjlighet såväl som hot mot krissamarbetet mellan samhället och trossamfunden verkar bero på den egna individuella inställningen till trossamfund, att den personliga inställningen till trossamfunden hos varje ledande roll i samhällets krisberedskap verkar spela roll för de offentligas öppenhet för, och kunskap om, trossamfunden för just krissamarbete. Har man en vana och personlig kunskap om trossamfunden ökar relationens betydelse som möjlighet i krissamarbete, medan om man inte har kunskap om, vana av, eller har en ideologisk inställning om att *”egentligen ska samhället ta hand om allt”*, och endast när det inte täcka, kan trossamfunden bjudas in till krishantering.

Svenska kyrkan ansåg också att möjligheter för bra krissamarbete inbegriper fördelarna med att vara en mindre ort *”det är korta beslutsvägar här och det är oftast personbundet”* *”väldigt mycket personliga relationer som har prövats, byggts upp”* och att relationsstrukturerna är båda formella (dvs genom POSOM-gruppen) och informella, vilket ger flexibilitet. Även att bygden har ett eget akutsjukhus ger krissamarbete en stor möjlighet *”ett bra sjukhus för en liten ort”*.

Svenska kyrkan betonade också dennes roll i krisberedskap, att sjukhuskyrkan må bemannas av Svenska kyrkan personalresurser, *”men vi tänker ekumeniskt när vi representerar av sjukhuskyrkan”*. Ett ledmotiv för Svenska kyrkans personalresursbidrag till samhällets krisberedskap är *”professionellt, överenskommet, med mycket erfarenhet”*, och vid andra tillfällen står Svenska kyrkan i samhällets krissamarbete till tjänst som *”värd, att vara möjliggörare, vi öppnar kyrkan, fixar bildspel, spellista, plockar fram ljus, minnesbok och för det arrangemanget, berätta det man vet. Vi är en typ av mötespunkt när vi plötsligt står där”*. En till resurs som Svenska kyrkan påtalar att de har möjlighet att ge till samhällets krisberedskap är tid, både tid till offren men också tid till att stödja existentiellt och avlasta vårdpersonalen. Men viktigt för Svenska kyrkans roll i samhällets krisberedskap anses också att det är inte bara mellanmänniskt grundat utan teologiskt – det är *”de kristnas uppdragskallelse helt enkelt. Att finnas med. Att stödja alla utsatta, alltså, alla som har det svårt. Det är givet att det är svårt i samband med olyckor, sjukdom”*.

Equmenias krisberedskapsbidrag bygger på att *”vi finns, att vi har erfarenhet av att träffa människor, vi är vana att möta människor i kris, och att vi har lokal kunskap och kännedom om ett samhälle. I en kris har vi resurser att sätta in. Vi har lokaler att samlas i och övernatta”* Dessutom anser Equmenia som möjlighet för krissamarbete sin vana och breda nätverk av medlemmar med ett *”tydligt samhällsengagemang”*, eller med andra ord en volontärkultur och

kompetens. Equmenias interna krisstödsstruktur och organisation över sin regionala och nationella organisation blev tidigt engagerad. Den nationella och regionala krisberedskapen präglas av kommunikationsled som är direkta, med regionala och nationella kyrkoledare inblandade, där kommunikationsleden ofta byggs på personliga kontakter och kännedom. Den dit-kallade pastor beskrevs ha fått "ett tydligt mandat" från kyrkoledarna att "stötta ledarna, att hålla kontakten med sjukhuset, chefen och andra. Att vara vuxen-trygghet. Dessutom hade ungdomsledarna och resegruppens vuxna ledare mycket tät kontakt med sina hemförsamlingar. Equmeniakyrkan satte också igång långsiktiga krisstöd för de olycksdrabbade, då pastorer i hemförsamlingarna församlingarna aktiverades, och alla berörda kyrkor höll öppet dagen efter för samtal. "Man har haft koll på sina ungdomar". Som del av denna interna krisberedskap, genomfördes ordentliga utvärderingar, inklusive resegruppens egen, Equmenias barn och ungdomssektion Väst – som ledde till ett omfattande efterarbete, t ex en ny utbildning inom läger-krisberedskapsplan, mm. När det gäller spridningen av Equmenias interna utvärderingar, blev Equmenia inbjudna av Uppsala universitet till att föreläsa om krishantering. När det gäller samhällets krissamarbete med trossamfunden och frågan om Svenska kyrkans respektive Equmeniakyrkans medverkan, svarade Equmenia med att man "vill vara med. Men det spelar ingen roll i en sådan här situation, inte för ungdomarna. Här handlar det om man här är folk som behöver hjälp". För Equmenia är det alltså inte en fråga om revir, utan snarare en fråga om resurser.

5.5 HOT mot fallets krisstödssamverkan

Samtliga tre aktörer (*samhället, Svenska kyrkan, Equmenia*) påtalade hot mot krissamverkan kopplat till olyckans tid och plats samt art/omfång. Hoten låg i tidpunkt (nyårsdagen) och trafikläge (mängd bilister på vägarna), vintersäsongen (med många potentiella mindre olyckor att hantera, exempelvis benbrott från skidåkare), vädret (svår halka, svart is), och själva platsen för olyckan (mitt i en korsning som är olycksdrabbad). Samtliga tre aktörer påtalade också olyckans art som hot, med den stora mängden direkt och indirekt inblandade (120 personer) att hantera på olycksplatsen, att de var ungdomar, och att den drabbade bussen innebar 40st drabbade som behövde hanteras med akuta krisstödsinsatser. På samtliga aspekter av olyckans tid och art, kunde en enkel snöbollseffekt ha ändrat krisens grad av allvar, vilket gjorde att hotet om en potentiellt mycket värre krissituation ansågs skulle kräva tillgång till mer krisresurser än man hade tillgång till.

Kopplat till att det var ungdomar inblandade upplevdes av *samhället* att gruppens täta sammanhållning delvis var ett hot vid olycksplatsen, vad gäller ungdomarnas vilja att hjälpa till

med evakueringen av sina kompisar vid olycksplatsen, vilket försvårade räddningstjänstens arbete och fokus som blev splittrat mellan att hantera den stora mängden ungdomar i vägen (dvs krisstöd på plats), och själva räddningsaktionen – denna splittring av fokus nämndes även av Equemenia. Av Svenska kyrkan var risken för okontrollerbar informationsspridning via mobiler ett hot/risk kopplat till att det var just en grupp ungdomar, vilket också bidrar till en oro i gruppen som behöver hanteras av krisstödssteamet. När det gäller resegruppens trossamfundstillhörighet och konsekvenserna av det för krisstödssamarbetet, påtalar det lokala samhället att det viktiga för samhällets krishantering (som trossamfunden ska bidra till) handlar inte om att det var ”Equemenia-ungdomar” utan att de var ”patienter som är ungdomar”. Därför blev det aldrig frågan om att ringa in Equemeniaförsamlingen i Torsby. Dessutom hemmahörde ungdomarna från utanför kommunens gränser. Ett hot mot krisstödet som påtalades av både det lokala samhället och Svenska kyrkan, var att en parallell kris uppstod samtidigt som bussolyckan vilket påverkade både Svenska kyrkans krisresurser (delegering av personal), och sjukhusets fokus. Ett till hot mot krishanteringen som påtalades av samhället var dess ovana av sådana olyckor - inte minst en ovana av olyckor med ungdomar, mängden drabbade, eller med bussar – ”*Det var det första sånt som jag POSOM-aktiverat*”. Det gjorde att många funktioner blev aktiverade, vilket potentiellt ökade att krishanteringen blev ”rörigt”. Utvärderingsstrukturen påtalades också som ett potentiell hot, då inte alla instanser genomförde sin egen utvärdering; Räddningstjänsten till exempel, gjorde ”*ingen egen riktig utvärdering för räddningstjänsten, bara för Region Värmlands*”, [POSOM-gruppen, samt Sjukhusets krisstödsgrupp upprättade utvärderingar]. Även om viss avstämning förekom, kom inte någon riktig utvärdering förrän ett par månader efter olyckan, inför presentationen och rapporten för Region Värmlands trauma-gruppmöte i mars 2023. Vidare föreligger det oklart för det lokala samhället huruvida den utvärdering som har gjorts har spridit sig utanför det lokala och regionala.

Svenska kyrkan identifierade en annan aspekt av beslutet att samla alla drabbade till just sjukhuset som ett potentiell hot, nämligen att sjukhusets integritet när det gäller patientintegritet och identitet hotas när mängder med oskadade samt andra utomstående rör sig in i ett hårt kontrollerat stängt utrymme, inte minst vid avstämningsmöten. Frågan om olika typer av tystnadsplikt nämndes i sammanhanget, likaså journalföring, samt vilka som får tillgång till vilka fakta som levereras av polisen, mm. När krisstödet gick från ett mindre antal skadade till ett större antal drabbade att ta hand om, ökade risken för brister med att inte ha en tydlig ledarfigur för krisstödsarbetet som kunde ha övergripande kontroll och fördela uppgifterna,

enligt Svenska kyrkan. Resegruppens täta gruppkultur, då ungdomarna tydde sig mer till sin interna omsorgskultur och sin egen trossamfunds krisstödsstruktur, beskrevs av samhället och Svenska kyrkan som att ”vi förstod i efterhand att det pågick ett parallellt krisstöd” vilket gjorde att sjukhusets (dvs samhällets) krisstöd ”kom av sig”. När det gäller Equmenias parallella krisstöd, påtalades skillnaden mellan olika roller i krisstödet, inte minst när det gäller samhällets krissamarbetsstruktur, kontra enskilda organisationers krisstöd. Andra strukturella hot i trossamfundens krissamarbete med lokala samhällen är korttidsanställningar med hög omsättning, samt en "kontorstider"-mentalitet i uppdraget, vilket hotar beredskapen. Vad gäller krissamarbete med andra trossamfund, anser Svenska kyrkan att Equmenia har små ekonomiska möjligheter att avsätta pastorer för sjukhustjänst.

För *Equmenias* del förelåg resegruppens egenskaper med ålder, antal, spridda hemvister och risken för spridning av osorterad information kring olyckan via mobiler innebar hot mot krissamarbetet. Även tillhörigheten till just Equmenia som trossamfund drar med sig en kultur av engagemang hos individer som är vana att bestämma på eget bevåg. Brist på resurser, både när det gäller lokalernas geografiska tillgänglighet (långa avstånd mellan), bristen på finansiella resurser, och inte minst i personalresurser med ett mindre antal tjänster, ofta på deltid, samt en hög personalomsättning, påtalades som hot till att bygga upp långsiktiga relationer för krisberedskap och samarbete - vid tidpunkten för bussolyckan i Värnäs saknade t ex den lokala församlingen en anställd pastor, vilket gjorde att det inte fanns någon på plats i församlingen som kunde ringas in. Dessa brister på resurser präglar samtliga övriga trossamfund, förutom Svenska kyrkan, vilket beskrevs som en ojämlikhet i möjligheten till att delta i samhällets krisberedskap jämfört med Svenska kyrkan. Dessutom angavs det att det inte finns någon lokalt utarbetad krisberedskapsplan, utan att det ligger i huvuden hos individen.

Utöver de tre aktörers röster kring det de anser föreligger som hot mot bra krissamarbete mellan det lokala samhället och trossamfundet, framkom det att de frikyrkliga trossamfundens interna kultur och själv beskrivna ledarpersonligheter spelade roll för hur krisarbetet uppstod i det aktuella fallet. Pastorer personligheter beskrivs av Equmenia själva som personer med pondus, erfarenhet, självförtroende, lösningsorienterade och vana med uppdrag, med beslutsmandat, både som ledare i de egna organisationer och som politiskt engagerade. Detta ger en vana att bestämma och styra, och en vana med relationer med andra chefspersoner. Trots att dessa egenskaper beskrivs i positiva ordalag för hur en pastor behöver vara inom det egna trossamfundet, kombinerat med en attityd att det är ”våran kyrkas ungdomar” (jmf med samhällets syn på unga patienter snarare än Equmenia-ungdomar), kan denna ”kultur” bidragit

till de oklara roller och det upplevda parallella krisstödsarbetet som förekom i fallet, och kan därmed ses som ett hot för samhällets krissamarbete med trossamfunden, vad gäller mandat och respekt för de olika rollerna.

Kapitel 6: Lärdomar från trossamfundens lokala krisstöd vid bussolyckan i Värnäs 2023

Studiens undersökande fallstudie har haft till syfte, att genom att identifiera tendenser till styrkor, svagheter, möjligheter och hot i trossamfundens mobilisering av resurser vid det aktuella fallet vid bussolyckan i Värnäs 2023, kunna dra preliminära lärdomar om trossamfundens bidrag till samhällets krishantering.

6.1 Trossamfundens resursmobilisering

I det aktuella fallet, indikerar jämförelsen i tabell 3 mellan de av samhället förväntade resursbidrag från trossamfunden och de utnyttjade resurserna, preliminärt att trossamfundens huvudsakliga bidrag till krisstödet och krishanteringen på *hemmaplan* är dels sin krisberedskapsmedverkan i POSOM (Svenska kyrkan) och dels sin mobiliserade personalresurs med särkompetens i krisstödet (Svenska kyrkan och Equmenia). Den särkompetens som utnyttjades kretsade kring den berörda personens erfarenhet att möta, samla och hjälpa människor i kris praktiskt, samt dennes specialkompetens vid själavård och livstolkning. När det gäller sociala/mellanmänniska resurser, utnyttjades själavårdande samtal av bägge trossamfund, medan ritualresursmobilisering på plats begränsades till förbön.

Då olyckans särart med drabbade tillhörande ett av trossamfunden (Equmenia) från en annan geografisk plats utanför kommunen (Göteborg), mobiliserades andra krisstödsresurser på *bortaplan*. Här inkluderas en administrativ kommunikationsresurs (mellan de drabbade unga ledarna och hemförsamlingarna) samt mellan hemförsamlingarna och anhöriga. Equmenias fysiska resurser på resegruppens hemmaplan utnyttjades desto mer, såsom hemkyrkor och församlingshem som hölls öppna som samlingsplats och plats för ritualer och stillhet, likväl personal med särkompetens inom samtal, själavård och förbön.

Utöver t.ex. Socialstyrelsens (2018) lista över förväntade resurser som trossamfunden förväntas bistå samhället med vid krishantering nämner båda berörda trossamfund att kragen spelar roll, inte bara som en del av trossamfundens symbolspråk till de drabbade (som annars påtalas), utan även som tillits-mättad *uniform* i en uniformerad miljö – dvs bland den offentliga sektorns krisorganisationer – inklusive räddningstjänsten och sjukhuset.

En annan aspekt som åtminstone Svenska kyrkan tar upp är rollen som avlastningspersonal, framförallt till sjukhusets krisberedskap och ordinarie personal, med tid som främsta resurs.

Annars är en av de främsta lärdomarna från fallet med bussolyckan i Värnäs, att personrelationer som är uppbyggda före den aktuella krisen och i andra såväl kris- som sociala sammanhang, anges vara avgörande för den upplevda kvaliteten och effektiviteten av krisarbete mellan det lokala samhället och lokala trossamfund. Här inkluderas erfarenheten om att trossamfundens personal är tillgängliga, ger snabb respons, och snabbt är på plats, har effekter på hur de utnyttjas när en kris uppkommer.

Som formell partner i samhällets krisberedskap betonas att den relativa resursfördelningen mellan trossamfunden spelar roll, då Svenska kyrkan lokalt dels har en heltäckande närvaro i kommunen (såväl som rikstäckande), dels tillgång till en mängd anställd personal samt andra ekonomiska resurser för att kunna driva en aktiv närvaro i samhällets krisberedskap.

Den teologiska grunden för att delta i samhällets krisberedskap, att möta och stödja den utsatta andre, påtalas explicit främst av Svenska kyrkan.

6.2. Fallets krissamarbetsrelationer

I kapitel 2 refererades till Wijkström et al (2024)s pågående forskningsprojekt kring civilsamhällets mobilisering av resurser och lärande i kriser, med ett intresse för att hur civilsamhällets resurser mobiliseras och riktas vid en kris. Projektet har dessutom ett fokus på hur olika former av samverkan mellan samhällets offentliga sektor och civilsamhället uppstår. Med andra ord, finns ett intresse av att studera krishanteringsrelationer mellan samhället och trossamfunden.

I fallet bussolyckan i Värnäs 2023 med det krisstöd som uppstod från trossamfunden, kan intervjumaterialet peka på att relationen mellan samhället och Svenska kyrkan var samverkande, medan relationen mellan samhället och Equmenia var samexisterande. Detta har en del av sin förklaring i att Svenska kyrkan har en formell roll i det lokala krisberedskapsarbetet, och personalen var kända för det offentliga samhällets olika krisaktörer sedan tidigare. Ett intressant avvägande förekom under intervjuerna huruvida krishanteringen och samarbetet mellan det lokala samhället och Svenska kyrkan berodde bara på det personliga, eller om det formades av det institutionella. Huvudparten av respondenter inom dessa två aktörstyper betonade att kvalitén på krisberedskapet och krisstödet åtminstone delvis berodde på de personliga erfarenheter och relationer som uppkommit före en kris och ansågs därmed vara en styrka i krissamarbete. Detta kan dock också vara en risk, inte minst vid personalomsättning, då upparbetade informella strukturer riskerar att rasera, och eventuella lärdomar för krissamarbete omintetgörs (jmf. Wijkström et al, 2024; Michelsén et al, 2009).

Det kan också vara på sin plats att betona Svenska kyrkans olika roller i krissammanhanget både som partner till och som del i det offentliga krisberedskap, då krisstödet inne på sjukhuset skedde genom sjukhuskyrkan. En till aspekt som kan skönjas ur intervjumaterialet, men som inte påtalades explicit av intervjupersonerna själva, handlar om ledande personers personliga ideologiska eller politiska ställningstagande till och kunskap om trossamfundens roll i den offentliga sektorn. Intervjumaterialet ger indikationer på att den enas personliga erfarenhet av och kunskap om trossamfunden ger en positiv inställning till dess samverkan i krisberedskap, medan en annans inställning att ”*egentligen ska samhället ta hand om allt*”, innebär ett något motvilligt förhållningssätt till att bjuda in trossamfunden till krissamarbete. Underliggande detta, berör inställningen till krisstöd som möjligen enbart psykiskt och socialt, till skillnad från även det existentiella? Kanske är detta till sin spets en fråga om individens inställning till tron. Ändock kan, i detta fall, krissamarbetsrelationen mellan det lokala samhället och Svenska kyrkan betecknas som samverkande.

Trossamfundens olika roller i fallet är också värda att notera. Svenska kyrkans krisstödsarbete skedde inom den utarbetade krisberedskapsorganisationen som partner till samhällets lokala krishantering. Equmenias krisstödsarbete utgjorde mer en intern-organisatorisk krishantering, med andra ord att en drabbad organisation ”tog hand” om sina egna. Således pågick den drabbade organisationens krisstöd parallellt med samhällets offentliga krisstödshantering, utan att känna till varandras krisstöd. Detta innebär att samarbetsrelationen mellan den lokala offentliga krishanteringen och Equmenia skulle kunna beskrivas som samexisterande, snarare än samverkande. Det kan vara på sin plats att påpeka att det ovanliga beslutet om att samla alla ungdomar från den drabbade bussen, oskadade såväl som skadade, till sjukhuset, i stället för att sära på dem och samla oskadade till en annan lokal, kan tänkas ha bidragit till att situationen uppstod med parallellt krisstöd.

Vad gäller relationen mellan trossamfunden är det oklart vilken typ av samarbetsrelation som uppkom, inte minst med tanken på intern vs extern eller parallell krishantering. Dock indikerade intervjumaterialet att det fanns samtal mellan trossamfunden i efterhand gällande behovet av långsiktigt krisstöd. Samarbete mellan trossamfundens representanter på plats under själva krisen fanns det inga indikationer på i intervjumaterialet. Dessutom är det känt från andra källor än fallstudien att det förekommer bra och reguljär ekumeniskt samarbete mellan trossamfunden lokalt. Krissamarbetsrelationen kan därmed möjligen beskrivas som samtalsorienterad, snarare än samverkande. Inte minst i fallets kontext (som vid tiden för olyckan fanns ingen pastor anställd i den lokala Equmeniaförsamlingen), kan frågan ställs hur Svenska kyrkan säkerställer

sin roll som kontakt-och kommunikationsförmedlare vid/under krisberedskapsarbete, samt under själva kriser och katastrofer.

Tabell 2: Typer av krissamarbetsrelationer mellan samhället och trossamfunden

Typ av krissamarbetsrelation vid bussolyckan i Värnäs 2023	Samhället – Svenska kyrkan	Samhället – Equmenia	Svenska kyrkan – Equmenia
Samexistensmodellen		X	
Samtal/dialogsmodellen			Kanske
Samverkansmodellen	X		

6.3 Utvärdering och övning

Utvärderingar efter allvarliga händelser verkar förekomma mer eller mindre systematiskt inom den lokala offentliga sektorn. Fallet visar prov på att den lokala POSOM-gruppen samt sjukhusets krisstödsteam upprättade sina egna. Dessa sprids vidare till det regionala landstinget, som fick del av det utvärderingsarbete som kommunen bistod med. Vad som hände med spridningen av utvärderingen sedan är okänd vad gäller denna studie..

De olika berörda trossamfunden skiljer sig däremot i utvärdering. Medan Svenska kyrkan utvärderade verbalt, dels som del av sin vanliga veckovisa genomgång, dels genom sin sjukhuspräst i sjukhusets krisstödsteamets skriftliga utvärdering, kan det bedömas att inget strukturerade utvärdering att Svenska kyrkans insatser som trossamfund har upprättats. Det gjordes enligt utsago ett gediget utvärderingsarbete inom Equmenia regionalt, inte minst inom den ungdomsorganisationen, som dock inte tog del av vare sig den unga ledarens (som var ”krisledare” vid olyckan), eller den inkallade pastorns erfarenheter och insikter. Ändock rapporteras i intervjumaterialet att denna regionala utvärdering lett till olika utbildningsinsatser internt inom olika delar av Equmenia. Frågan väcks därmed huruvida trossamfundens eventuella lärdomar kommer vidare samhället till nytta. Systematiken i spridningen av lärdomar är därmed hotad.

Vidare har det uttryckligen konstaterats att krisarbetet och krissamarbetet med trossamfunden i detta aktuella fall bekräftar behovet att öva sin krisberedskap. Rosén (2024:29) betonar vid sitt avsnitt om vikten att öva: ”När en allvarlig händelse inträffar är det nödvändigt att ha kunskaper som sitter i ryggmärgen och det får man genom övning”. Då det aktuella fallet då bussolyckan

i Värnäs utgjorde en s.k. allvarlig händelse, med dels många inblandade (med totalt upp till 120 personer, 40 olycksdrabbade, 8st skadade samt en relativt allvarligt skadad), dels med att alla drabbade var ungdomar, och därmed särskild utsatt för eventuell trauma, utfallet att samtliga (förutom en) fick lämna sjukhuset och återvända hem samma dag utan större men, samt att alla partner i samhällets krisberedskap inställde sig och gjorde som skulle göras, bedöms av den lokala säkerhetssamordnaren vara ett utomordentligt bra övningstillfälle.

6.4 Krisstödetets teologi – spelar Jesus någon roll?

Ett underliggande fundering bakom studien handlar också om huruvida teologin spelar roll för trossamfundens krisstödsarbete, eller är detta inget mer än en organisatorisk frågan mellan aktörer? Annorlunda uttryckt, är teologi så pass betydelsefullt att den skiljer trossamfunden från andra civilrättsliga aktörers krisinsatser - skiljer trossamfundens krisstödsarbete och krissamarbetsrelationer från vanlig rådande civiletik, hur och varför? Gör trossamfunden själva en tydlig koppling till teologin som argument för varför och hur de deltar i samhällets krisarbete? Hur uppfattar samhället trossamfundens krissamarbete ur ett teologiskt perspektiv? Spelar Jesus någon roll för trossamfundens krissamarbeten?

Datamaterialet ger dessvärre inte så mycket att gå på i frågan, förutom ett par citat från två respondenter från var sitt trossamfund. Från Svenska kyrkans håll kopplas krissamarbetet till uppdraget att finnas med, att stödja alla utsatta, att stödja alla som har det svårt. Och att det kan bli tydligt i Equmeniakyrkans samhällsengagemang. Detta kan kopplas direkt till bibelverserna från Matt 25:35-40 om att ge mat åt de hungriga, ge dryck åt de törstiga, att ta hand om de hemlösa, klä de nakna, att besöka de fångna och i synnerhet i just denna studies sammanhang, att se till de sjuka. I fallet bussolyckan i Värnäs blev ju trossamfundens uppdrag att se till de drabbades både fysiska sår men också eventuella psykiska och existentiella sår. Detta kan kopplas till versen i avsnitt 2.4 från Job 2:11, om de tre vännerna som från var sitt håll kom samman för att gå och visa medkänsla och ge tröst. Det talas i intervjuerna om tid som en resurs till förfogande som mobiliserades av trossamfunden, och det kan i sin tur också till en senare vers i Jobs andra kapitel, vers 13, då de tre vännerna satt hos den olycksdrabbade Job i sju dagar och sju nätter – likt trossamfunden i krisstödsteamet med bussens olycksdrabbade under deras långa väntan på akuten.

Det går ändå att skönja mellan raderna i intervjuerna att trossamfundens resursmobilisering i fallet inbegriper mer än kunskap om, en vana att, eller ritualer vid mötet med människor i kris. Att se till de drabbades existentiella hälsa både under tiden på sjukhuset, men också väl

hemkomna till sina hemförsamlingar, betonar fallet bägge kristna samfundets roll som hoppets bärare – ”världens ljus” (Matt 5:14-16) i krisstödsarbete - inte minst för fallets lindrigt skadade ungdomar och deras anhöriga under den akuta fasen såväl som efteråt.

Sedan, vad gäller Svenska kyrkans sär-roll som aktiv deltagare i krisberedskap, genom deltagande i det lokala samhället POSOM-grupp samt sjukhusets krisstödsteam, exempel på vikten att samarbeta med olika samhällsstrukturer och myndigheter såsom Paulus skriver i Romarbrevets trettande kapitel.

Således visar trossamfundens deltagande på var sitt håll i krisstödsarbetet i studiens fall, att några av de teologiska fundamenten i att genom handling visar kärlek till sin näste, att vara hoppets bärare under svåra omständigheter, samt att vara god samhällsaktör kunde skönjas i fallets intervjuer. Ett intressant spørsmål, som dessvärre inte rymdes under just denna studies mål, vore att undersöka djupare huruvida frågan om den individuella inställningen till trossamfundens medverkan i *samhällets* krisberedskap kan kopplas till förhållningssätt kring huruvida hälsan anses inbegripa existentiella aspekter, och i förlängningen hur ett sådant perspektiv förhåller sig till trossamfundens teologiska fundament för krisstödsarbete.

6.5 Några sammanfattande lärdomar från bussolyckan i Värnäs 2023:

Lärdomar från fallstudiet kring krishanteringen vid bussolyckan i Värnäs 2023 kan därmed sammanfattas med ett antal punkter:

- **Tillfälligheter spelar roll** – olyckans art, plats, tidpunkt, och de drabbade.
- **Storleken spelar roll** – både när det gäller bygdens storlek för a priori kännedom om trossamfundet och den relativa resursfördelning mellan trossamfundet.
- **Krisstödsrollen spelar roll** – att krisstödsarbete inom det lokala samhällets upprättade krisberedskap eller att arbeta parallellt med sitt egna “interna” krisstöd. D.v.s. krisstöd för vem och åt vem?
- **Ideologiska ställningstagande spelar eventuell roll** – även inställningen till det existentiella.
- **Person-orienterade relationer spelar roll**, åtminstone i lokala krissituationer. Här utgör relationerna till viss del krissamarbetets koordineringsmekanismer.
- **Utvärderingar och dess bredare spridning spelar roll** för utvecklandet av det bredare samhällets krisberedskap.

Kapitel 7: Avslutande reflektioner

Denna studie har haft som yttersta syfte att bidra till förståelse för krissamarbete mellan samhället och trossamfundet genom att på den lokala nivån vid en lokal, allvarlig händelse, undersöka styrkor och svagheter, möjligheter och hot i krissamarbetet med hjälp av en s.k. SWOT-analys. Ambitionen var att identifiera lärdomar från lokalt krissamarbete för att informera vår förståelse om trossamfundets bidrag till samhället vid kris och katastrofer. En fallstudie av en enskild händelse tillåter även att identifiera vilka resurser som de lokala trossamfundet mobiliserar. Fallstudien om bussolyckan i Värnäs 2023 bidrar med ett antal lärdomar om trossamfundets bidrag, resursmobilisering och samarbetsformer, vilka dock behöver studeras vidare vid andra uppkomna lokala krisstödssamarbeten. En omedelbar konsekvens av detta är behovet av en kartläggning/inventering av liknande fall. Detta för att systematisera identifiering av särskilda råd för utvecklingen av det bredare samhällets och trossamfundets krisberedskap och krissamverkansrelationer.

Intentionerna bakom denna studie (men utanför dess omedelbara fokus) var även att bidra med kunskap kring ett antal relaterade frågor, inklusive hur väl stämmer trossamfundets genomförda krisberedskap vid lokala händelser överens med teorierna och regelverket? Andra relaterade frågor berör utvärdering och spridning av lärdomarna vidare från trossamfundet tillbaka till samhället: i vilket utsträckning gör trossamfundet utvärderingar av sina krisstödsinsatser, och i vilket utsträckning har dessa återkopplats till samhället som gett uppdraget. Även frågor kring huruvida gjorda utvärderingar behöver utvecklas mot en uppstrukturerad modell och/eller strategier för att effektivisera utvärderingen av trossamfundets faktiska på plats aktiverade respons till uppstådda krisstöd. Vidare systematisk inventering av lokala handlingsplaner, övning och utvärdering behövs.

Därtill, under tiden som denna studie tillkom, inträdde Sverige medlemskap i NATO (07-03-24). Myndigheten för samhällsskydd och beredskap noterar att utöver det militära samarbetet omfattas även det civila försvaret, som bland annat har till syfte att säkerställa samhällets motstånds- och återhämtningskraft från större störningar och kriser. I sammanhanget blir samhällets arbete med beredskap inför kris och krig ställd på sin spets. (www.krisinformation.se) Vad har NATO-medlemskap för påverkan på lokal krisberedskap, därtill inte minst trossamfundets krisresursmobilisering och samarbetsrelationer? Mer forskning behövs.

BILAGA 1: Tabell - *Sammanfattning av olika typer av resurser som samhället förväntar sig från trossamfunden vid kris*

Samhällets förväntningar på Trossamfunden vid kris och katastrof
Administrativa resurser
Medverkan i POSUM-grupper, andra krissamverkan
Bistå polisen att meddela dödsbud
Inrättande av stöd-/informationscentrum
Medverkan vid evakuering
Medverkan vid identifiering/visning av avlidna
Organisatoriska/Kommunikativa resurser
Förmedla kontakt med andra trossamfund på orten
Förmedla kontakt med trossamfund på andra orter
Förmedla kontakt med och korrektinformation till andra befolkningsgrupper än de som nås via offentliga kanaler
Fysiska resurser
Samlingslokaler där människor kan kontaktas, samlas, informeras, ges dryck och mat, omhändertagande, mm
Samlingslokaler för ritualer, samla tankarna, stillhet
Personal med särkompetens
Tillgång till stödpersonal från andra församlingar
Kompetensmässiga resurser
Erfarenhet av att möta, samla, hjälpa människor i kris
Specialkompetens vid själavård, livstolkning
Symbolspråk för tröst och omsorg
Krisbearbetningsstrukturer/ritualer
Utländskt språklig-, kulturell-, religiöskompetens,
Sociala/mellanmänskliga resurser
Erbjuda sammanhand för gemenskap och självidentifikation
Erbjuda en helande miljö där människor kan samlas
Erbjuda själavård/existentiella samtal
Erbjuda sorgbearbetnings-/anhörigagrupper
Erbjuda annat mellanmänskligt stöd/avlastningsstöd
Erbjuda uppföljande krisstöd
Erbjuda långsiktigt krisstöd
Rituala resurser
Ordna andakt vid avsked av en avliden
Ordna begravningsceremonier
Ordna minnesstunder, tacksägelsegudstjänster, mm
Erbjuda förbön

BILAGA 2: FRÅGEFORMULÄR vid intervjuer; bussolyckan i Värnäs 2023

1. Vad lägger ni i begreppet **krissamverkan från trossamfunden** – generellt?
2. I detta specifika fall: Vad hände? Händelseförloppet för den allvarliga händelsen
 - a. Hur blev dy/sjukhuset/POSOM inkallad? Varför just er och inte någon annan?.
3. Vad gjorde **trossamfunden**?
 - a. Vilka **BEHOV** som du tänkte trossamfunden kunde hjälpa till med i detta specifika fallet?
 - i. I den akuta fasen?
 - ii. I den långsiktiga?
 - b. Vilka trossamfund kontaktade du/ni och varför? (vilka tog ni inte kontakt med och varför?)
 - c. Vem från b) svarade an?
 - d. Hur svarade an? Vilka specifika materiella/immateriella **RESURSER** ställdes till samhället förfogan?
 - i. Vad behövdes/behövde inte?
 - e. Hur har utvärderingen av denna akuta fasen efteråt skett? (fråga om tillgång till detta?) hur skedde avrapportering/återkoppling för krisberedskapen framåt?
 - i. Av er verksamhet i detta aktuella fallet?
 - ii. Av trossamfundens bidrag i det aktuella? Mellan trossamfunden+ respektive Akuta/långsiktiga faserna?
 - f. **SWOT** is den **AKUTA** fasen:
 - i. Vad funkade bra?
 - ii. Vad funkade mindre bra?
 - iii. Vilka möjligheter fanns för trossamfunden att bidra i detta aktuella fall?
 - iv. Vilka risker/oförberedda konsekvenser framkom vid trossamfundens bidrag i detta aktuella fall?
 - v. Vad skulle ni ha behövt som ni inte fick, vad fick ni som ni inte behövde?
 - vi. För detta aktuella fall, varför just trossamfunden och inte andra möjliga aktörer?
 - vii. Vilka lärdomar har ni dragit av trossamfundens bidrag i just detta fall för framtida samverkan i *akuta* faser av kris och katastrof?
 - g. **SWOT** is den **LÅNGSIKTIGARE** fasen:
 - i. Vad funkade bra? Hur vet du detta/hur inblandad är du i detta arbete?
 - ii. Vad funkade mindre bra?
 - iii. Vilka möjligheter fanns för trossamfunden att bidra i detta aktuella fall?
 - iv. Vilka risker/oförberedda konsekvenser framkom vid trossamfundens bidrag i detta aktuella fall?
 - v. Vad skulle ni ha behövt som ni inte fick, vad fick ni som ni inte behövde?
 - vi. För detta aktuella fall, varför just trossamfunden och inte andra möjliga aktörer?
 - vii. Vilka lärdomar har ni dragit av trossamfundens bidrag i just detta fall för framtida samverkan i *långsiktigare* faser av kris och katastrof?
4. Samverkan utgår från institutionen trossamfund [SvK/Equemenia] eller personer? Varför?

BILAGA 3: Tabell - Jämförelse mellan Samhällets förväntningar på trossamfunden vid kris och katastrofer med de resurser som erbjöds vid fallstudien om Bussolyckan i Värnäs, 01-01-23

Samhällets förväntningar på Trossamfunden vid kris och katastrof	Svenska kyrkans mobilisering	Equmenia kyrkans mobilisering
Administrativa resurser		
Medverkan i POSUM-grupper, andra off. krissamverkan	Utnyttjas	
Egen krisberedskapsstruktur, plan	Utnyttjas	Utnyttjas *
Bistå polisen att meddela dödsbud		
Inrättande av stöd-/informationscentrum		*
Medverkan vid evakuering		
Medverkan vid identifiering/visning av avlidna		
Organisatoriska/Kommunikativa resurser		
Förmedla kontakt med andra trossamfund på orten		
Förmedla kontakt med trossamfund på andra orter		Utnyttjas
Förmedla kontakt med och korrektinformation till andra befolkningsgrupper än de som nås via offentliga kanaler		
Fysiska resurser		
Samlingslokaler där människor kan kontaktas, samlas, informeras, ges dryck och mat, omhändertagande, mm		*
Samlingslokaler för ritualer, samla tankarna, stillhet		*
Personal med särkompetens	Utnyttjas	Utnyttjas
Tillgång till stödpersonal från andra församlingar	Utnyttjas	Utnyttjas
Kompetensmässiga resurser		
Erfarenhet av att möta, samla, hjälpa människor i kris	Utnyttjas	Utnyttjas
Specialkompetens vid själavård, livstolkning	Utnyttjas	Utnyttjas
Symbolspråk för tröst och omsorg		
Krisbearbetningsstrukturer/ritualer		*
Utländskt språklig-, kulturell-, religiöskompetens,		
Sociala/mellanmänskliga resurser		
Erbjuda sammanhang för gemenskap och självidentifikation		*
Erbjuda en helande miljö där människor kan samlas		*
Erbjuda själavård/existentiella samtal	Utnyttjas	Utnyttjas
Erbjuda sorgbearbetnings-/anhöriggrupper		*
Erbjuda annat mellanmänskligt stöd/avlastningsstöd		

Erbjuda uppföljande krisstöd		Utnyttjas*
Erbjuda långsiktigt krisstöd		*
Rituala resurser		
Ordna andakt vid avsked av en avliden		
Ordna begravningsceremonier		
Ordna minnesstunder, tacksägelsegudstjänster, mm		
Erbjuda förbön	Utnyttjas	Utnyttjas*
Övriga resurser som inte finns med i förväntningarna men som utnyttjades		
Kragen	Utnyttjas	Utnyttjas
Avlastningsresurs till samhällets personal - Tid	Utnyttjas	
Tillgänglig, snabbrespons, snabbt på plats	Utnyttjas	
Personliga relationer spelar roll	Utnyttjas	
Relativ mängd resurser – lokaler, personal/tjänster	Utnyttjas	
Rikstäckande närvaro	Utnyttjas	
Uttryckt teologiskt grundat krisstöd	Utnyttjas	Utnyttjas
Samhällsengagemang – tillgång till volontärer		
Korta beslutsvägar mellan organisationsnivåer	Utnyttjas	Utnyttjas

*= erbjuden/utnyttjade på annan plats

Referenser

[Ansoff, H. Igor](#) (1980). 'Strategic Issue Management'. *Strategic Management Journal*. **1** (2): 131–148.

Asp, Viktoria, (2016) 'Frivilligresurser under flyktingsituationen: Frivilliga försvarsorganisationers och trossamfundens förmåga att möta samhällets behov hösten 2015'. *CRISMART/ Försvarshögskolan, rapport 193/2016*

Bible 2000: Bibelkommissionens översättning. Swedish Translation Study Edition. Swedish Bible Society, 2000, 2017.

Cullberg, Johan, (2010), *Kris och utveckling*. 5 uppl. Stockholm: Natur och kultur.

Dahlman, Johan, Gramner, Margareta, Ingvarsson, Per, Mannberg, Maria, Wilhelmsson Håkan E (red.) (2024) *Bönboken: tradition och liv*, 2:a upplagan. Stockholm: Verbum

Dyregrov, Atle, & Dyregrov, Kari, (2008) *Krispsykologi i praksis*. Bergen: Fagbokforlag.

Gerring, John (2007). *Case Study Research: Principles and Practices*. Cambridge:Cambridge University Press.

Grenholm, Carl-Henric, (2006), *Att förstå religion: Metoder för teologisk forskning*. Lund : Studentlitteratur

Hedrenius, Sara, & Johansson, Sara, (2013), *Krisstöd vid olyckor, katastrofer och svåra händelser: Att stärka människors motståndskraft*. Stockholm: Natur & Kultur

Johansson, Sara & Holmgren Emma (2020) *Krisstöd vid arbete under extreme stress*. Stockholm: Parus förlag.

Johansson Lindfors, Maj-Britt (1993), *Att utveckla kunskap: om metodologiska och andra vägval vid samhällsvetenskaplig kunskapsbildning*. Lund: Studentlitteratur

Michel, Per-Olof, (2014), *Modernt krisstöd: Utveckling baserad på internationell litteratur*. Karlstad: Michel Mentor AB

Michel, Per-Olof, (2018), 'Krisstöd i akutfas'. I Michel, Per-Olof, Lundin, Tom, Bergh Johansson, Kerstin, Nilsson, Doris, & Arnberg, Filip., *Psykotraumatologi*. 3:e uppl. Lund: Studentlitteratur

Michel, Per-Olof, (2023), *Trauma och stress: Stöd och uppföljning av drabbade och insatspersonal*. Karlstad: Michel Mentor AB

Michelsen, Hans, Schulman, Abbe, Therup Svendenlöf, CHARlotte, & Lingsten, Inger (2009), Nådde hjälpen fram? Psykologiskt och socialt stöd i en kommun vid tsunamin och en trafikolycka. *CeFAM Kris-och katastrofpsykologi, rapport 2009:1*. Huddinge

Nieminen Kristofersson, T, (2002), *Krisgrupper och spontant stöd: om insatser efter branden i Göteborg 1998*. Doktorsavhandling, Socialhögskolan. Socialhögskolan, Lundsuniversitet.

Pettersson, Per, (2013) *Utmaningar för Svenska kyrkans identitet: När behovet av kyrkan ökar men söndagsgudstjänster minskar*. Svenska kyrkan, Karlstads stift: Karlstad

Rosén, G, (2024), *Kyrkan och krisstödet: handbok vid allvarlig händelse*. Stockholm: Verbum

Schyberg, E, (2014), 'Surahammars kommun: Utvärdering av krishanteringen under skogsbranden i Västmanland 2014'. CRISMART/ Försvarshögskolan, rapport 640/2014

Wijkström, F, Einarsson, T, Falk, D, Jutterström, M, Kings, L, & Linde, S, (2024) 'Civilsamhällets mobilisering av resurser och lärande i kriser'. *Svensk kyrkotidning*, nr 3/årg 120

Elektroniska referenser

Equmeniakyrkan & Equmenia (2022), *Kris: Krisplaneringsplan för Equmeniakyrkan och Equmenia*.

https://equmeniakyrkan.se/wp-content/uploads/2019/11/Krishanteringsplan_EKEq-okt2019.pdf [Hämtad 30 december 2024]

<https://www.krisinformation.se/forbered-dig/hojd-beredskap-och-krig/sverige-i-nato>

[Hämtad 30 december 2024].

<https://www.myndighetsst.se/krisberedskap/trossamfundens-betydelse-for-krisberedskap>

[Hämtad 30 december 2024]

MSB Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2018). *Utvärdering av hanteringen av attentatet i Stockholm 7 april 2017: redovisning av regeringsuppdrag Ju2017/05643/SSK*.

<https://www.msb.se/sv/publikationer/utvardering-av-hanteringen-av-attentatet-i-stockholm-7-april-2017--redovisning-av-regeringsuppdrag-ju201705643ssk/> [Hämtad 30 december 2024]

Socialstyrelsen, 2018. *Krisstöd vid allvarlig händelse*.

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2018-10-9.pdf> [Hämtad 30 december 2024]

Svenska kyrkan, 2007. Svenska kyrkans Handbok i krisberedskap.

<https://www.svenskakyrkan.se/Sve/Bin%C3%A4rfiler/Filer/a8e3d33e-04f2-41bb-a9ef-18555d3215da.pdf?id=586209> [Hämtad 30 december 2024]

Socialstyrelsen. (2018). *Krisstöd vid allvarlig händelse*. Stockholm